

DE ONTDEKKING
VAN HET
AVONDMAAL

Arie-Jan Mulder

Colofon:

schilderij omslag: Lu Abreu
omslag: Erik Oosthoek en Michiel Schwing
druk: Nautilus, Leiden

© Arie-Jan Mulder 2010
contact: ariejanmulder@gmail.com
www.ariejanmulder.nl

ISBN 978-90-815474-1-3
NUR 707

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this work may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any means without written permission of the publisher.

Met hartelijke dank aan
Huug van den Burgt en Ria Kolstein
voor hun kritisch meelesen

Inhoud

Inleiding	7
1 Eten en drinken	9
2 Het teken van het brood	11
3 Een kwestie van volgorde	16
4 Het eerste avondmaal	18
5 Het pesachmaal	21
6 Het offer	24
7 Een nieuw verbond	28
8 Het koninkrijk van God	32
9 Bevrijdingsfeest	35
10 Twee beelden	38
11 Doe dit	39
12 De kerk en het brood	41
13 De bediening van het avondmaal	45
14 Handelingen aan de keukentafel	50
15 Een correctie voor Korinte	54
16 Buigen in de bijbel	57
17 Geen maaltijd	60
18 Overlijdensverklaring	62
19 Een bijzondere bruiloft	65
20 Gezakt voor het examen?	66
21 Ziekte en oordeel	72
22 Wie doet er mee?	76
23 Brood en wijn	81
24 Manieren van vieren	83
Bijlage: veel gestelde vragen	91

Inleiding

Dit boek heb ik niet geschreven om een aantal dogma's te leveren voor 'de juiste manier om avondmaal te vieren'. Nee, dit boek gaat over een ontdekkingsreis.

Het begon allemaal door mijn eigen onhandige gedrag. In de kleine, fijne gemeente waar ik al zoveel jaar bij hoorde, vierden we het avondmaal op verschillende manieren. Soms deden we het in kleine groepjes waarin we met elkaar het brood deelden en voor elkaar baden. Op een dag besloot ik nog een stapje verder te gaan. Na mijn preek liet ik het avondmaal door de mensen twee aan twee vieren. De bedoeling daarvan was om zo met elkaar lief en leed te delen en daarover met elkaar te bidden. Dat leek me een goed idee en het sloot mooi aan bij de preek. Het leek allemaal prettig te verlopen, en na afloop kreeg ik tevreden reacties te horen.

Tot mijn verbazing kwam er in de week daarna toch behoorlijk wat commentaar los. Er bleken nogal wat mensen te zijn die het niet fijn vonden dat het avondmaal zo anders verliep. Voor een deel waren die irritaties terug te voeren op een verwachtingspatroon dat plotseling werd doorbroken. Daarnaast waren er ook mensen die vanuit een vorm van verlegenheid moeite hadden met de persoonlijke confrontatie met de ander bij het brood en de wijn. Dat zijn natuurlijk ook dingen om rekening mee te houden, en dat had ik misschien onvoldoende gedaan.

Maar het belangrijkste aspect van deze onbedoelde aanvaring was de ontdekking dat we nog zo verschillend dachten over het avondmaal, en hoe het gevierd kan worden. Om die reden ben ik in de bijbel op zoek gegaan naar de grondslagen van onze avondmaalsviering. Dat werd tot mijn eigen verrassing een complete ontdekkingsreis, die voor mij de dagelijkse praktijk van mijn christenleven heeft verrijkt. De titel van dit boek is dan ook niet overdreven: ik heb het avondmaal opnieuw ontdekt.

Ik hoop dat je dat ook zo zult ervaren wanneer je in dit boek meegaat op deze ontdekkingsreis.

Tenslotte:

De uitdrukking 'maaltijd van de Heer' is eigenlijk veel passender dan de term 'avondmaal'. Maar het woord avondmaal (afkomstig uit de Statenvertaling) is zo ingeburgerd dat ik in dit boek gewoon beide termen gebruik.

De NBV gebruikt de term Pesach in plaats van het aloude Pasen. Ik zal in dit boek beide termen door elkaar heen gebruiken.

De aangehaalde bijbelteksten zijn schuin gedrukt en komen uit de NBV-vertaling (voor zover niet anders vermeld).

Arie-Jan Mulder, voorjaar 2010

1. Eten en drinken

Op de televisie wordt verslag gedaan van een staatsbezoek. Buitenlandse diplomaten zijn in ons land te gast, en worden vorstelijk ontvangen. De vriendschap tussen beide landen wordt gevierd met een staatsbanket, een officiële maaltijd met de belangrijkste vertegenwoordigers van beide landen. We zien beelden van een zaal met mensen in prachtige kostuums. De dames in de meest bijzondere, kleurrijke japonnen, en de heren in uniformen met tressen, sjerpen en ridderordes. Ze zitten aan lange tafels, op volgorde van belangrijkheid. Het menu bevat een keur van de meest exquise gerechten, en na iedere toespraak heft men het glas naar elkaar om te proosten op de goede samenwerking.

Het is allemaal heel gedistingeerd, en geheel volgens de regels van de etiquette, en dus erg indrukwekkend. Maar toch, als je door alle versiering heen kijkt, dan zie je eigenlijk heel gewone mensen, die iets heel gewoons doen: ze hebben samen iets te vieren. Eigenlijk net zoals we thuis bijvoorbeeld het halen van een diploma vieren met een gezellig etetje, of een verjaardag vieren met een barbecue. Maar waarom gaan we eigenlijk samen eten en drinken als we iets te vieren hebben? Waarom vieren we het niet met een rondedansje of door samen liedjes te zingen, of iets anders dat ook gezellig is? Nu wordt er ook wel gedanst en gezongen als we iets vieren, maar altijd rondom een maaltijd.

Wat is er zo bijzonder aan eten en drinken, dat we dat altijd doen als er iets te vieren valt? Ik denk dat dat eigenlijk heel eenvoudig is. Eten en drinken zijn onze basale levensbehoeften. We blijven in leven doordat we eten en drinken. Het is het meest elementaire aspect van ons bestaan (naast ademen). Eten is leven, zou je kunnen zeggen. En van oudsher hebben mensen dan ook altijd samen gegeten als ze wilden benadrukken dat ze iets in het leven gemeenschappelijk hadden. Net zo met drinken: we heffen het glas en drinken op het samenzijn, op de vriendschap, op onze gezondheid. Samen eten en drinken is een manier om uit te

drukken dat je je leven met elkaar deelt. Vandaar dat eten en drinken kan uitgroeien tot een symbolische of rituele bezigheid, om iets te bezegelen dat we met elkaar delen. Dat kan blijdschap zijn om een verjaardag of een diploma, maar het kan ook gaan om een verdrag tussen twee landen.

En het kan zelfs gaan om een verbond met God, dat we immers ook vieren met een maaltijd, de maaltijd van de Heer. Wat zegt dat over ons leven, als we bij het avondmaal een stukje brood en een slok wijn nemen? Dat proberen we te ontdekken in dit boek. Maar eerst gaan we kijken naar een andere maaltijd, een bijzondere paasmaaltijd.

2. Het teken van het brood

In de aanloop naar Pasen wordt door de kerk al eeuwenlang het verhaal gelezen van de ‘wonderbare spijziging’, zoals dat in de NBG-vertaling wordt genoemd. In de NBV wordt die gebeurtenis -ook heel mooi- aangeduid als ‘het teken van het brood’. Deze geschiedenis staat in Johannes 6:1-14, en gaat over een menigte mensen, die in een woestijnachtige omgeving door Jezus gevoed worden met niet meer dan een paar broden en wat visjes. Het is trouwens een geschiedenis die door alle vier de evangelisten wordt verteld. Dat zegt wel iets over het belang van deze gebeurtenis voor de leerlingen. Het is dan ook een veelzeggende geschiedenis.

Johannes geeft aan dat het vlak voor Pasen is gebeurd. De kerk heeft deze geschiedenis daarom altijd opgevat als een paasverhaal, een verhaal dat iets zegt over Pasen. Jezus zelf zegt ook duidelijk dat het bij deze maaltijd niet alleen gaat om het brood dat wordt uitgedeeld, maar om wat het betekent: *‘... u zoekt me niet omdat u tekenen hebt gezien, maar omdat u brood gegeten hebt en verzadigd bent’* (Joh. 6:26). Het brood dat hij hier uitdeelt, is dus meer dan brood, het is ook een teken. Net zoals het naambordje op de deur van mijn huis een teken is: dat bordje met mijn naam er op ben ik niet zelf, maar het wijst er op (het ‘be-tekent’) dat ik daar woon. Zo bedoelt Jezus dat het brood dat hij hier in de paastijd uitdeelt een teken is van wat hij later zal gaan doen met Pasen.

Johannes beschrijft dat Jezus naar de overkant van het Meer van Galilea gaat. Mattheus en Marcus vertellen erbij dat hij naar een ‘afgelegen plaats’ gaat. Jezus zoekt de eenzaamheid in een woest en bergachtig gebied, een paar uur lopen van Bethsaïda. Hij en zijn leerlingen trekken als het ware even de woestijn in. Maar een grote menigte mensen gaat hem achterna omdat ze hebben gezien dat hij zieken heeft genezen. Wat Jezus daar vervolgens gaat doen is van belang voor iedereen, voor zijn volgelingen en voor de rest van de mensen, zoals we nog zullen zien.

Jezus kijkt naar de menigte, en vraagt aan zijn leerlingen waar ze brood kunnen kopen voor al die mensen. Hij verwacht natuurlijk niet echt dat ze in de woestijn brood kunnen kopen. Maar blijkbaar wil hij zijn leerlingen aan het denken zetten over de vraag hoe de honger van de mensen opgelost kan worden. Intussen weten we al dat deze geschiedenis ook een diepere geestelijke betekenis heeft. Het is dus niet moeilijk te begrijpen dat hij het niet alleen heeft over hun lichamelijke honger. Het gaat hier ook over de geestelijke honger, die deze mensen er toe aanzet om overal achter Jezus aan te gaan, tot zelfs in de woestijn. Met deze vraag maakt Jezus duidelijk dat *'het brood des levens'* (NBG) (Joh 6:35 en 48) of *'het brood dat leven geeft'* (NBV) niet te koop is. Wij kunnen als leerlingen van Jezus niet zelf de honger van de wereld oplossen. Niet de lichamelijke honger, maar zeker niet de geestelijke honger. Vanuit ons aardse bestaan gaat dat niet lukken. De honger van de wereld naar recht en gerechtigheid kan alleen opgelost worden door goddelijk ingrijpen, vanuit de hemel. En dat is wat Jezus in dit 'teken van het brood' gaat laten zien.

Dan verschijnt een jongen met vijf gerstebroden en twee visjes. Dat zou nog niet eens genoeg zijn voor de leerlingen zelf. Maar Jezus vraagt de mensen te gaan liggen. Niet zitten, zoals in veel vertalingen staat, maar liggen. Dat was in die tijd bij de maaltijd gebruikelijk. Maar het is tegelijk een prachtig beeld van rust en van ontspanning. Dat wordt mooi geïllustreerd door een onopvallend detail: *'... er was daar veel gras...'*. Dat gras was bijzonder, want rondom hen was immers woestijn. Als je door Jezus gevoed wordt ben je blijkbaar niet meer echt in de dorre wildernis. Dan ben je al in groene weiden, zoals de psalmist zegt. In de woestijn (van het menselijk bestaan) kan een mens niet goed overleven. Maar wie bij Jezus aan tafel zit, is niet meer in de woestijn, maar kan tot rust komen, want daar wordt voor je gezorgd.

En die zorg komt in dit geval in de vorm van vijf broden voor vijfduizend mensen. Een handvol broden. Het lijkt weinig, maar

als het uit de hand van God komt, zal het genoeg blijken te zijn. Vanaf dit punt in het verhaal gaan we trouwens zien dat ook de getallen in deze gebeurtenis meer zijn dan getallen. Ook de getallen zijn tekens. Hier gaat God door de handen van Jezus bijna eindeloos uitdelen van vijf broden. Wat een genade. En dat is ook precies de associatie die dat getal vijf in de bijbel hier en op andere plaatsen vaak oproept: genade, Gods hand die naar de mens is uitgestrekt. God gaat met die vijf broden iets laten zien van zijn genade.

Want als Jezus dat aardse brood breekt dan is dat eten voor de mensen daar op het gras, maar het is ook een teken. Brood is het basisvoedsel en daarom hét levensmiddel voor de mens. Al bij de schepping wordt gezegd dat de mens graan zal eten. En van brood en water kan een mens in principe dan ook in leven blijven. Daarom wordt brood in de bijbel vaak gebruikt als een beeld voor leven en dus ook voor het echte leven, dat bij God vandaan komt, het eeuwige leven. De vijf broden die Jezus uitdeelt aan de menigte zijn daarom herkenbaar als een beeld van het eeuwige leven dat hij zal gaan uitdelen door zijn lichaam met Pasen te laten verbreken.

Het is dan ook opvallend dat Johannes schrijft dat Jezus zelf het brood uitdeelt aan de mensen. Want dat is waar het om gaat. De leerlingen konden de mensen niet te eten geven. De ene mens kan de andere mens geen leven geven. Alleen God kan leven geven. En hij doet dat door zijn zoon te geven als offer voor de wereld. Jezus brengt Gods genade aan de mensen.

En zo hebben de mensen in deze geschiedenis allemaal volop te eten. Ze raken allemaal verzadigd. Maar dan gebeurt er iets vreemds: er is na afloop nog heel veel brood over. Zou Jezus dat per ongeluk doen? Weet hij niet hoeveel de mensen nodig hebben? Doet hij maar wat? Nee, natuurlijk heeft ook dit een betekenis. Want er blijft een opmerkelijke hoeveelheid brood over: twaalf manden. Dat aantal doet denken aan de twaalf stammen van Israël. Het is een teken dat er genoeg is voor het hele volk, ja voor alle

volken. En ook nog eens genoeg voor alle maanden van het jaar, voor de hele tijd, voor altijd. Jezus geeft niet zomaar teveel brood, maar hij maakt duidelijk dat er na zijn sterven leven zal zijn voor iedereen en voor altijd. Brood voor de wereld, in alle tijden. Er is genade voor iedereen, altijd, die van dat brood wil komen eten. Wat een geweldige belofte schuilt er in die overgebleven manden met brood.

En kijk dan eens hoe toepasselijk het verhaal verder gaat: nadat Jezus zelf het brood voor iedereen beschikbaar heeft gesteld, is het de taak van de leerlingen om de manden te vullen. Als Jezus eenmaal zichzelf als het brood voor de wereld heeft gegeven, heeft de kerk vervolgens als taak om dat brood mee te dragen en uit te delen aan de hele wereld, en in alle tijden.

Zo geeft dit paasverhaal een prachtig beeld van wat Jezus voor de wereld zal gaan doen. En er staat zelfs duidelijk bij wat daarna de taak van de kerk zal zijn. Jezus geeft zichzelf voor de wereld, en de kerk moet hem 'doorgeven'. Deze paasmaaltijd van de Heer is bedoeld voor de hele wereld en voor alle tijden. Een wereld die geen leven heeft in zichzelf, ontvangt overvloedig leven in Jezus.

Het 'teken van het brood' is dus de aankondiging van wat Jezus zou gaan doen met Pasen, als een soort voorafspiegeling. Het avondmaal is aan de andere kant juist een herinnering aan wat Jezus gedaan heeft, een afspiegeling achteraf. Die bijzondere 'maaltijd van de Heer' in Galilea leert ons daardoor al heel veel over de maaltijd van de Heer die wij als avondmaal vieren.

Want zoals het volk in de woestijn op het gras lag en gevoed werd, zo zal de kerk in de woestijn van het leven in rust aan de tafel van de Heer zitten. Zoals Jezus voorzag in lichamelijk leven voor het volk, zo vieren wij in het avondmaal dat Jezus ons geestelijk leven heeft gegeven. Zoals Jezus brood beschikbaar stelde voor de aanwezigen, maar ook voor de hele wereld, zo vieren wij avondmaal in het besef dat Jezus ons gered heeft, maar dat wij ook

nog een taak hebben in het doorgeven van die redding aan de wereld.

Met dit besef van het *'brood dat leven geeft'* wordt het tijd om te gaan kijken wat de bijbel zegt over het avondmaal zelf. Dat gaan we in de volgende hoofdstukken doen.

3. Een kwestie van volgorde

Als ik bijbelstudie geef over het avondmaal, en ik vraag aan de aanwezigen in welk bijbelboek we dan moeten gaan lezen, krijg ik meestal als antwoord: in de eerste Korintenbrief. Dat is wel begrijpelijk, want daarin staan heel pittige dingen over het avondmaal. Maar het is toch opmerkelijk dat daar onze eerste aandacht naar uitgaat. Want Paulus schrijft in die brief inderdaad over het avondmaal, maar hij geeft daar geen theologie van het avondmaal als zodanig. Wat hij in die brief doet, is de gemeente in Korinte flink op de huid zitten omdat veel mensen in de gemeente letterlijk 'van God los' zijn. En daarbij gebruikt hij het avondmaal als voorbeeld om te illustreren hoe ver sommigen zijn afgedwaald van wat eigenlijk de bedoeling is. Het is dus een corrigerende brief.

Stel je eens voor dat je naar mij staat te luisteren terwijl ik op mijn kinderen mopper omdat ze de vaat niet hebben gedaan en de vuilnisbak niet buiten hebben gezet. Als je mij dan zo hoort over mijn kinderen, en je probeert je daaruit een beeld te vormen van hoe mijn kinderen zijn, dan krijg je natuurlijk een heel verkeerde indruk. Want dan vertaal je mijn moppermoment als een complete weergave van hun karakter. Terwijl ze naast een hekel aan de vaat en de vuilnisbak natuurlijk ook nog allerlei goede karaktereigenschappen hebben. Maar die komen op dat moment even niet aan bod.

Zo is het ook met de eerste brief aan de Korintiërs. Paulus geeft daarin niet een uitgewerkte theologie van het avondmaal, maar moppert op mensen die afdwalen van de liefde van God. Dat geeft dan ook een bijzondere lading aan zijn opmerkingen over het avondmaal. Die brief moet je dus niet primair gebruiken als basis voor je inzicht in het avondmaal. Maar waar vinden we dan ons eerste aanknopingspunt?

Er wordt in het Nieuwe Testament op een paar plaatsen over het avondmaal gesproken. Om te beginnen in de evangeliën, door

Jezus zelf. Daar moet uiteraard de basis liggen voor ons begrip van het avondmaal, bij wat de Heer zelf zegt. Vervolgens in het boek Handelingen waar we iets zien van hoe de vroege kerk het viert. En tenslotte in de eerste brief van Paulus aan de gemeente in Korinte, waar we iets leren over mogelijke afdwalingen.

Het spreekt dus vanzelf dat we beginnen bij het begin, namelijk bij wat Jezus zelf tegen zijn leerlingen zegt wanneer hij het avondmaal instelt. Daarna zullen we de gemeente in Handelingen aan het avondmaal zien. En tenslotte kijken naar de kerk in Korinte om te zien wat daar de boosheid van Paulus oproept, en waarom hij daarbij ook over het avondmaal spreekt.

Deze volgorde is bij uitstek geschikt om inzicht te krijgen in de aard van het avondmaal, en voor een evenwichtige benadering daarvan. Want het is niet alleen een volgorde in de tijd, die de bijbel ons hier aanbiedt maar -niet toevallig- ook een logische rangorde: eerst Jezus die de maaltijd instelt, en daarbij aangeeft wat het belang er van is; dan de gemeente die de maaltijd samen viert (en hoe doen ze dat dan?); en tenslotte een herderlijk schrijven over mogelijke dwalingen waarop we als kerk alert moeten zijn. Zo wordt het avondmaal voor ons in de bijbel uitgetekend.

4. Het eerste avondmaal

De evangelisten Mattheus, Marcus en Lukas beschrijven de instelling van de maaltijd van de Heer alle drie bijna op dezelfde manier. Dat is opvallend. Want ze schrijven hun verhalen meestal vanuit hun eigen invalshoek. Daardoor vertellen ze over bepaalde gebeurtenissen soms net even verschillende dingen. De overeenstemming in hun beschrijvingen van het avondmaal laat iets zien van de indruk die dat gebeuren op de leerlingen moet hebben gemaakt. Maar het laat ook zien dat de Geest het belangrijk heeft gevonden alle elementen van die gebeurtenis herkenbaar en nadrukkelijk te presenteren, en zo te bewaren voor de kerk. En dus is het voor ons belangrijk om goed na te denken over de woorden van Jezus bij die gelegenheid. Dat is het onderwerp van de komende vijf hoofdstukken. Daarin gaan we op zoek naar de betekenis van wat Jezus zelf over die maaltijd zegt.

We nemen daarvoor de beschrijving van Lukas als leidraad, omdat die de meeste details geeft:

Lukas 22:14-20

Toen het zover was, ging hij samen met de apostelen aanliggen voor de maaltijd. Hij zei tegen hen: 'Ik heb er hevig naar verlangd dit pesachmaal met jullie te eten voor de tijd van mijn lijden aanbreekt. Want ik zeg jullie: ik zal geen pesachmaal meer eten voordat het zijn vervulling heeft gevonden in het koninkrijk van God.' Hij nam een beker, sprak het dankgebed uit en zei: 'Neem deze beker en geef hem aan elkaar door. Want ik zeg jullie: vanaf nu zal ik niet meer drinken van de vrucht van de wijnstok tot het koninkrijk van God gekomen is.' En hij nam een brood, sprak het dankgebed uit, brak het brood, deelde het uit en zei: 'Dit is mijn lichaam dat voor jullie gegeven wordt. Doe dit, telkens opnieuw, om mij te gedenken.' Zo nam hij na de maaltijd ook de beker, en zei: 'Deze beker, die voor jullie wordt uitgegoten, is het nieuwe verbond dat door mijn bloed gesloten wordt.'

Lukas vertelt hier dat Jezus vlak voor zijn lijden het pesachmaal eet, samen met zijn leerlingen. Het pesachmaal bestaat uit een aantal bijzondere gerechten, allemaal met een symbolische betekenis. In Exodus 12 wordt het ingesteld, vlak voordat het volk Israël uit Egypte bevrijd wordt. Als ingrediënten worden genoemd een geroosterd lam, ongezuurd brood en bittere kruiden. Later zijn daaraan nog andere dingen toegevoegd, waaronder wijn.

Van de elementen uit die pesachmaaltijd selecteert Jezus er op deze bijzondere avond twee, brood en wijn. Dat zijn op zichzelf heel gewone en in die tijd elementaire onderdelen van iedere maaltijd. Alleen is het bij het pesachmaal bijzonder dat het om ongezuurd brood gaat. Dat heeft bij die maaltijd een bijzondere betekenis, zoals we nog zullen zien. Maar we hebben ook al gelezen dat Jezus zichzelf met gewoon brood heeft vergeleken, dat voor de wereld gegeven wordt. Verder zullen we nog zien dat het avondmaal niet alleen de betekenis van het pesachmaal in zich draagt. Voor de toepassing van het avondmaal is het dan ook goed om voorlopig te denken aan brood en wijn als gewone, elementaire onderdelen van een maaltijd.

In het besef van zijn komende lijden verbindt Jezus een bijzondere betekenis aan het brood en de wijn. En hij geeft daarbij een opdracht. Het brood is zijn lichaam dat hij zal geven, en de wijn is zijn bloed dat zal worden vergoten. En de opdracht is om dat stukje maaltijd telkens opnieuw te doen om hem te gedenken. Zo maakt Jezus direct duidelijk dat het avondmaal wel verband houdt met de paasmaaltijd, maar dat het toch iets heel anders is. Het avondmaal, dat hier voor het eerst gevierd wordt, is een heel nieuwe maaltijd, waarmee nieuwe dingen worden gevierd.

Als Jezus zo duidelijk iets nieuws instelt, gaat hij dan ook uitleggen wat er precies mee gevierd gaat worden? Dat gaat hij inderdaad doen, en wel heel precies, zoals we zullen zien.

Bij het lezen van de tekst valt namelijk op dat hij bij de instelling van deze maaltijd een aantal dingen aanduidt. Blijkbaar zijn die in verband met deze maaltijd van belang. Die elementen moeten we dus goed bekijken.

Dit zijn de dingen die Jezus erbij betreft, wanneer hij zijn maaltijd instelt:

- het pesachmaal,
- een offer (hij geeft zijn lichaam),
- het nieuwe verbond,
- de komst van het koninkrijk van God.

Pesach, offer, verbond en het koninkrijk zijn stuk voor stuk belangrijke begrippen in de bijbel. In de komende hoofdstukken zullen we zien dat ze ook heel wezenlijk zijn voor de viering van de maaltijd van de Heer.

5. Het pesachmaal

De pesachmaaltijd gaat over de bevrijding van het volk Israël uit Egypte. God geeft het volk opdracht om op de laatste dag voor hun vertrek een speciale maaltijd te houden (Exodus 12:1-14). In die nacht zal God alle eerstgeboren zonen van Egypte doden. Maar hij zal aan de huizen van zijn volk voorbijgaan, wanneer de deurpost is bestreken met het bloed van een lam. Vandaar de naam pesach, van het werkwoord pasach, wat betekent: voorbijgaan, sparen. De Heer zal zijn volk sparend voorbijgaan (pasach) zoals in vers 13 wordt beschreven.

In vers 14 geeft God zijn volk opdracht die herinneringsmaaltijd ieder jaar weer te vieren, *'...als een feest ter ere van de Heer'*. Het pesachmaal is dus een feestmaal, een feestmaal van bevrijding.

Het wordt gevierd in de huizen, met de eigen familie of met de bureu. Een lam sterft, en daardoor worden de huisgenoten gespaard. Het lam brengt dus verlossing. Maar het moet door de familie zelf geslacht worden. Daarbij is het hele volk (*'de voltallige gemeenschap'*, vers 6) betrokken. Iedereen zal op die manier zelf ervaren dat zijn bevrijding het leven kost van een ander, onschuldig wezen.

Het lam wordt geroosterd en gegeten. Bij het lam wordt brood gegeten. Het brood is ongezuurd. Het bestaat dus alleen uit meel, water en zout, zonder zuurdeeg. Het niet gebruiken van zuurdeeg voor de pesachmaaltijd heeft een speciale betekenis: ongezuurd heeft hier de betekenis van zuiver, zonder zonden. Wanneer de kinderen van Israël bevrijd worden uit de slavernij, en gevormd worden tot een volk van God, eten zij een feestmaal met zuiver brood, als een beeld van bevrijding en van breken met alles wat de relatie met God belemmert.

De maaltijd bestaat dus uit een lam zonder zonde, brood zonder zonde, en daarbij bittere kruiden. Ook aan de feestmaaltijd van bevrijding zit toch een bittere smaak. Die bittere kruiden moeten wel een herinnering zijn aan de bittere tijd van slavernij. Maar

daarnaast vormen zij misschien ook wel een aanwijzing voor het feit dat de tocht naar het beloofde land ook niet zonder moeite zal zijn. Het pesachmaal is immers wel een feestmaaltijd van bevrijding, maar het wordt gevierd midden in de moeiten van het bestaan. Ook na zijn verlossing zal het volk nog met bittere dingen te maken krijgen.

Het is heel opmerkelijk dat het volk Israël de opdracht krijgt een feestmaal te houden, terwijl het feitelijk nog in de slavernij is. Bovendien zitten de Israëlieten op dat moment nog midden in de stress van de komende uittocht. Die is hun beloofd, maar het moet allemaal nog wel gebeuren. Een situatie van grote onzekerheid en spanning. In deze omstandigheden moeten ze voor de eerste keer deze feestelijke maaltijd houden, in opdracht van God.

Alle volgende jaren, na de bevrijding uit Egypte, kunnen ze wel terugzien op hun bevrijding en deze maaltijd als feestelijke herinnering vieren. En dat hebben ze gedaan, in bijbelse tijden (zoals de pesachmaaltijd in Lukas 22) en tot op vandaag. Vieren ze dan iets historisch, iets dat vroeger gebeurd is, zoals wij 5 mei vieren als bevrijdingsdag (terwijl de meesten van ons dat niet hebben mee-gemaakt)? Nee, dit feest heeft heel nadrukkelijk een persoonlijke betekenis. In Exodus 13:8 krijgt het volk opdracht om het zo te vieren: *'dit is wat de Heer voor mij heeft gedaan bij mijn uittocht uit Egypte'*. En zo vieren en beleven de Joden dit feest nog steeds, als een persoonlijke verlossing.

Tijdens de viering van dit pesachmaal stelde Jezus zijn eigen herdenkingsmaaltijd in. De betekenis van pesach is er dus als het ware in opgenomen. Zo laat Jezus zien: de maaltijd van de Heer is een feestelijke maaltijd, waarbij zijn volk viert dat het is bevrijd van de slavernij van de zonde, en op weg gaat naar het beloofde land, ook al zullen verleden en toekomst nog wel eens een bittere smaak kunnen veroorzaken.

De parallellen tussen het pesachmaal en de maaltijd van de Heer zijn opvallend:

- Het Pesach laat zien wat Jezus ging doen: onschuldig als een lam, zonder zonde, bewerkte hij dat wij gespaard worden voor het oordeel van God dat over de wereld zal komen. Het bloed van het lam zorgt voor redding (vergelijk ook Joh. 1:29: Jezus als het lam van God dat de zonde van de wereld wegneemt).
- De eerste keer dat deze maaltijd werd gevierd was ook een periode van spanning en onzekerheid voor de leerlingen. Maar de volgende keren konden ze het vieren als een bevrijdingsfeest.
- Net als de joden bij het Pesach belijden wij bij de maaltijd van de Heer: 'dit is wat de Heer voor mij heeft gedaan bij mijn verlossing op Golgotha' - ook al waren wij daar zelf niet bij.

Zo zien we dat het pesachmaal één van de vier elementen vormt van de maaltijd van de Heer. Het avondmaal krijgt hierdoor het karakter van een feestmaaltijd waarmee we onze bevrijding vieren, ook al zijn nog niet alle moeiten opgelost.

6. Het offer

Bij het breken van het brood tijdens het eerste avondmaal zegt Jezus (Lukas 22:19): *'Dit is mijn lichaam dat voor jullie gegeven wordt.'* Hij geeft daarmee aan dat hij zijn lichaam zal geven als offer. Zo maakt hij zijn leerlingen duidelijk dat er een verband is tussen de maaltijd van de Heer en de offers die het volk Israël bracht aan God.

Maar waarschijnlijk is hij in gedachten nog veel verder terug gegaan, namelijk naar het offer dat God zelf als eerste moet hebben voltrokken na de zondeval van de mens. In Genesis 3:7 lezen we dat Adam en Eva zich na hun zonde naakt en bedreigd voelen. Daarom bekleeden ze zich met vijgenbladeren en proberen zich voor God te verbergen. Ze durven niet meer open te staan voor God en voor elkaar. Er is vrees in de wereld gekomen. De ander is een bedreiging geworden. En sindsdien verbergt de mens zich voor de ander achter vijgenbladeren, hekken, betonnen muren, en alle mogelijke soorten wapens. Want we wapenen ons om macht te hebben over de situatie: als we macht hebben over de ander, controleren we de situatie, en voelen we ons zelf veilig. De vijgenbladeren van Adam en Eva zijn daar het zichtbare symbool van.

Maar God liet het er niet bij zitten: direct na de val van de mensen gaf hij hun een meer blijvende bedekking dan de vijgenbladeren die ze zelf gebruikten, namelijk dierenvellen (Gen. 3:21). Dat betekent dat God dieren moest doden om de mens te kleden. En zo staat de geschiedenis van de mens vanaf het begin in het teken van het offer: onschuldig bloed wordt vergoten om een mens te redden.

In de godsdienst van het volk Israël hadden offers een centrale plaats. Om te begrijpen wat die offerdienst inhield is het belangrijk om te beseffen dat de betekenis van de offers in de bijbel absoluut niet lijkt op de betekenis van offers in andere godsdiensten:

- offeren is niet God gunstig stemmen, of hem een plezier doen
- offeren is niet God iets geven om iets gedaan te krijgen
- offeren is niet jezelf dichter bij God brengen

Zo is het wel bij afgoden, maar niet bij de God van Israël. Bij hem is het heel anders: het offer is bedoeld om een belemmering weg te nemen, die tussen God en mens is komen te staan. Na het offer kan God dan weer bij de mens komen. Want het is feitelijk niet de mens die als eerste naar God gaat, maar God die de mens opzoekt. Dat zien we immers al direct na de zondeval: Adam verstopt zich, maar God zoekt de mens op ‘... *Adam, waar ben je?*’

De verschillende soorten offers worden uitgebreid beschreven in Exodus en Leviticus. De belangrijkste waren het brandoffer, het zondoffer, het schuldoffer en het vredeoffer. Bij de eerste drie ging het om verzoening voor een zonde die men gedaan had. Deze verzoeningsoffers werden dus gebracht om de vrede tussen God en mens te herstellen. Het vredeoffer was iets heel anders. Dat was een dankoffer dat juist gebracht werd in een situatie van vrede tussen God en de mens.

We zullen daarom eerst de verzoeningsoffers bekijken en dan het vredeoffer.

De offeraar ging zelf met het offerdier naar de tent van samenkomst of de tempel. Het was dus voor iedereen zichtbaar dat hij iets op te ruimen had. Dat gaf al een heel ongemakkelijk gevoel. Maar degene die het offer bracht, moest het dier ook nog zelf slachten (Lev. 1:5, 3:2). Daarbij moest hij er natuurlijk de hele tijd aan denken dat hij eigenlijk zelf schuldig was, dat hij zelf had moeten sterven, maar dat nu een dier in zijn plaats moest sterven. Een akelige en confronterende situatie, met een diep besef van eigen zonde bij de mens die het offer bracht.

Maar als het offer gebracht was, dan was er voor de offeraar blijdschap. Hij kon weer met opgeheven hoofd rondlopen, want hij was verzoend met God. Dus tijdens het offer was er in zijn hart

een indringend besef van zonde en van verwijdering van God, maar na het offer was er de zekerheid van een herstelde relatie met God.

De verzoeningsoffers hadden elk hun eigen betekenis, maar het Nieuwe Testament (Hebreeën 9 en 10) maakt duidelijk dat het eigenlijk verwijzingen waren naar Jezus, en dat ze allemaal vervuld zijn door Jezus. Vanuit dat gezichtspunt is het begrijpelijk dat de dagelijkse offerdienst in de tempel betrekkelijk kort na het offer van Jezus zijn einde vond, en dat sindsdien geen offers meer gebracht worden door het volk Israël.

De parallellen van deze verzoeningsoffers met het werk van Jezus zijn duidelijk: net zoals de oudtestamentische offeraar, weten wij dat wij eigenlijk zelf verdiend hadden te sterven. Maar in onze plaats werd Jezus als een onschuldig lam geofferd. En omdat wij in zijn plaats hadden horen te sterven om onze zonden, zijn wij de oorzaak van zijn dood. Zo zijn wij het dus eigenlijk ook zelf die Jezus als offerdier gedood hebben, net als de offeraars in de tempeldienst. Maar daarna is er, net als na het oudtestamentische offer, voor de gelovige ook de zekerheid van de vrede met God die door het offer is ontstaan.

Dat brengt ons bij het laatste offer, het vredeoffer. Dit was een vredeoffer, omdat het gebracht werd wanneer er vrede was tussen God en mens. Wie dit offer bracht, kwam niet als zondaar naar het altaar, maar als rechtvaardige. De offeraar leefde in vrede met God. Naast het offerdier werden bij het vredeoffer ook broden geofferd. Een klein deel daarvan was voor de priesters, maar de rest van het brood en het grootste gedeelte van het dier werden door de offeraar met zijn gezin gegeten (Lev. 7:11-21). Zo was er na het offer een gezamenlijke feestmaaltijd, een dankmaaltijd om de vrede met God te vieren.

In Samuel 1 staat een voorbeeld van zo'n maaltijd beschreven. Elkana en Hanna (de toekomstige ouders van Samuel) brachten ieder jaar een vredeoffer in de tempel, en aten daarna samen als

gezin de offermaaltijd. Dan verwende Elkana Hanna met een extra lekker stuk vlees. Maar vanwege haar kinderloosheid was Hanna dan vooral heel droevig. Omdat de offermaaltijd juist een heel blijde maaltijd was, viel dat dus extra op.

Het is prachtig om te zien dat Jezus bij de instelling van het avondmaal met een paar woorden deze hele offerdienst oproept en aan zijn maaltijd verbindt. Hij offerde zichzelf voor de zonden van de wereld en bracht daarmee vrede tussen God en mens. Door zijn offer te aanvaarden als verzoening voor onze zonden kunnen wij in vrede met God leven. En in deze toestand van vrede brengen wij hem onze vredeoffers in de vorm van dank en lofprijzing.

In het avondmaal is dus ook de feestmaaltijd van het vredeoffer opgenomen. Een feest van vrede met God, die door het offer van Golgotha voor ons tot stand is gebracht.

7. Een nieuw verbond

De maaltijd van de Heer gaat ook over een nieuw verbond, zegt Jezus. Dat nieuwe verbond wordt door zijn bloed gesloten. Dat roept de vraag op: wat is dan het oude verbond, en hoe werd dat gesloten? Het oude verbond is het verbond tussen God en zijn volk Israël. Het werd gesloten in de woestijn, na de uittocht uit Egypte. In Exodus 24:4-8 wordt dat beschreven:

Hierna schreef Mozes alles op wat de Heer had gezegd. De volgende morgen bouwde hij aan de voet van de berg een altaar en richtte hij twaalf gedenksteden op, voor elk van de twaalf stammen van Israël één. Hij droeg een aantal jonge Israëlieten op om de Heer brandoffers te brengen en stieren te slachten voor een vredeoffer. Mozes nam de helft van het bloed en deed dat in schalen, de andere helft goot hij tegen het altaar. Vervolgens nam hij het boek van het verbond en las dit aan het volk voor, en zij zeiden: 'Alles wat de Heer gezegd heeft zullen we ter harte nemen.' Toen nam Mozes het bloed en besprenkelde daarmee het volk. 'Met dit bloed,' zei hij, 'wordt het verbond bekrachtigd dat de Heer met u heeft gesloten door u al deze geboden te geven.'

Bij het sluiten van het verbond wordt een vredeoffer gebracht. Het bloed van dat offer bezegelt het verbond dat God met het volk sluit. Hiernaar verwijst Jezus als hij spreekt over een nieuw verbond in zijn bloed.

Nu moeten we wel opletten bij het begrip verbond, zoals dat in de bijbel voorkomt. Het wijkt namelijk nogal af van wat wij in onze eigen cultuur gewend zijn. Het bijbelse verbond heeft een speciale inhoud en betekenis. Dat geldt voor een verbond tussen mensen en voor een verbond tussen God en mens.

Het eerste opvallende aspect er aan is dat het een bijzondere status heeft, want het is eigenlijk onaantastbaar. Zo'n verbond, gesloten tussen personen, heeft een blijvende betekenis en kan in principe niet verbroken worden. Het overstijgt als het ware de leefsfeer van beide partijen, en heeft daarmee een heilig karakter. Dat zie je

bijvoorbeeld aan David, die een speciale zorg had voor de nakomelingen van Jonatan, met wie hij een verbond had gesloten. Het tweede bijzondere kenmerk is de ongelijkheid van de partijen die het verbond sluiten. Wij zijn gewend om als min of meer gelijkwaardige partijen via onderhandelingen tot een overeenkomst te komen, waarin uiteindelijk beide partijen zich kunnen vinden. Bij het bijbelse verbond is dat heel anders: het wordt aangeboden door een hogere (sterkere) partij aan een lagere (zwakkere). Die kan het aannemen of afwijzen, maar er kan niet over de inhoud onderhandeld worden. Dat hebben we zojuist gelezen bij de verbondsluiting tussen God en Israël (vers 8): *'het verbond dat de Heer met u heeft gesloten door ... geboden te geven'*. Dus God stelt de voorwaarden vast, en geeft zijn verbond zo aan het volk. Het volk, de andere partij, kan vervolgens het verbond, zoals het wordt aangeboden, aannemen of eventueel afwijzen. Maar er kan niet over onderhandeld worden.

Als op zo'n manier in de bijbel een verbond wordt gesloten tussen personen dan heeft dat als gevolg dat er een nieuwe verhouding ontstaat tussen de partijen. Wanneer de zwakkere partij het verbond aanneemt, worden beide partijen 'broeders', hoewel ze eerst ongelijke partijen waren. Dat betekent wederzijdse trouw, verantwoordelijkheid voor elkaar en wederzijdse verplichtingen. Zo ontstaat er tussen hen een toestand die sjalom genoemd wordt. Vrede, of liever gezegd: eenheid, saamhorigheid, zorg voor elkaar.

In de bijbel zien we een heel aantal van zulke verbonden tussen verschillende partijen. Een paar voorbeelden: Abimelech, koning van de Filistijnen, en Isaak, een rondzwerfende vreemdeling; Laban, een rijke sjeik, en zijn neef Jakob, die platzak uit de woestijn was komen aanlopen; Jonatan, de koningszoon en David, een herdersjongen.

Als het verbond is gesloten wordt het afgerond met één van de meest primaire menselijke activiteiten: eten. Beide partijen houden na de verbondssluiting samen een maaltijd om de broederschap en

de sjalom te vieren. Zie bijvoorbeeld Gen. 26:28-30 voor de verbondsmaaltijd tussen Isaak en Abimelech, en Gen. 31:44-54 voor de verbondssluiting tussen Laban en Jakob.

Met die maaltijd wordt de sluiting van het verbond gevierd, maar tegelijk is de maaltijd ook de bezegeling daarvan. Men heeft geen geschreven contract dat men samen ondertekent, maar men eet samen, en dat is als het ware ook de gezamenlijke handtekening onder het verbond. Samen eten, in het bijzonder samen brood eten, heeft in de bijbel immers de betekenis van je leven met elkaar delen, vrienden zijn. En dat is precies wat de uitkomst van de verbondssluiting is: de partijen worden broeders, en delen hun leven met elkaar.

Niet alleen bij een verbondssluiting tussen mensen hoort een maaltijd, maar ook bij een verbond dat God aan de mens aanbiedt. Voor de eerste keer zien we dat bij Abraham, in Genesis 17. Daar biedt God aan Abraham zijn verbond aan, en noemt daarbij alle voorwaarden en beloften op. Weer een verbond tussen ongelijke partners, die daardoor als het ware broeders worden. Dat zien we ook, want God deelt vervolgens zijn gedachten met Abraham als met een vriend!

En dan volgt (Gen. 18:1-8) direct na de sluiting van het verbond die prachtige ontmoeting tussen God (in de vorm van drie personen) en Abraham. En ze houden samen maaltijd, de verbondsmaaltijd, waarin het verbond wordt bezegeld.

De verbondssluiting tussen God en het volk Israël is eigenlijk een voortzetting van het verbond van God met Abraham. En ook bij dit verbond, in Exodus 24, wordt een verbondsmaaltijd gehouden, al valt dat niet meteen op. Er staat namelijk dat de leiders van het volk God zagen, en aten en dronken (vers 9-11). Dat is een manier om aan te geven dat ze de ontmoeting met God overleefden, maar het klopt ook letterlijk. Want er waren bij die gelegenheid vredeoffers gebracht, en dus werd daarbij een feestelijke maaltijd gevierd.

Zo zien we dat bij het sluiten van een bijbels verbond een maaltijd hoort. Samen eten is de bezegeling van het verbond. Bij die maaltijd worden beide partijen metterdaad één gemeenschap. Zo wordt de nieuwe sjalom gevierd. Ook de verbondsmaaltijd is daarmee een feestelijke maaltijd.

Als Jezus bij de instelling van zijn maaltijd spreekt over een nieuw verbond, dan gaat het hier over. De maaltijd van de Heer is dus ook een feestelijke viering van het nieuwe verbond dat God de mens heeft aangeboden. We vieren onze nieuwe eenheid met God, en de vrede die we nu met God hebben. En bovendien zetten wij als het ware telkens weer opnieuw onze handtekening onder dat verbond door die maaltijd te vieren. We tekenen er voor.

Misschien is het goed om voor de volledigheid nog op een bijzonder aspect te wijzen: ook het nieuwe verbond wordt gesloten tussen God en mens. God geeft zijn nieuwe verbond aan een mens, namelijk aan Jezus. Jezus vertegenwoordigt bij het nieuwe verbond de partij van de mens.

Dat is de hele reden dat God mens moest worden: er moest een mens komen die een verbond met God kon aannemen zonder het te schenden. Geen enkele mens (of volk) kon na de zondeval een verbond met God volledig houden: Abraham trad buiten het verbond door Hagar als vrouw te nemen, het volk Israël liep telkens het verbond uit door andere goden te vereren, enz. enz. Maar Jezus werd in alle dingen verzocht zoals wij, maar zondigde niet. In hem worden alle mensen -die in hem zijn- in Gods verbond opgenomen. Zo hebben wij vrede met God in Jezus. En dat verbond tussen God en mens vieren we in het avondmaal.

Zo vormt de verbondsluiting het derde element in het avondmaal. Het avondmaal is ook een verbondsmaaltijd: een bezegeling en herinnering van het nieuwe verbond. En ook daarbij hoort een feestelijke maaltijd.

8. Het koninkrijk van God

Als het koninkrijk komt, zal Jezus met ons de wijn nieuw drinken, zegt hij bij de instelling van het avondmaal. Het koninkrijk van God heeft dus ook alles met het avondmaal te maken.

Het bijbelboek dat ons de meest indringende beelden geeft van de komst van het koninkrijk is natuurlijk het boek Openbaring. In Openbaring 19:6-9 staat beschreven dat God aan het eind van de geschiedenis het koningschap op zich neemt. En tegelijk wordt die gebeurtenis daar de bruiloft van het lam genoemd. Als het koninkrijk komt, zal er bruiloft zijn van het lam en zijn gemeente: die twee zullen samengaan en bij elkaar wonen. En Johannes, de schrijver van het boek Openbaring, krijgt in zijn visioen heel nadrukkelijk de opdracht om op te schrijven: *'...gelukkig zijn zij die voor het bruiloftsmaal van het lam zijn uitgenodigd.'*

Bij de komst van het koninkrijk zal er een maaltijd zijn, en wel een bruiloftsmaal. Dat is alweer de vierde maaltijd waarnaar de maaltijd van de Heer blijkt te verwijzen. En wie voor dit bruiloftsmaal is uitgenodigd, is gelukkig. Dan vraag je je wel af wie de genodigden zijn. In het Grieks wordt hier voor uitnodigen het woord roepen gebruikt. Feitelijk hetzelfde woord als in het woord ekklesia, dat wordt vertaald met kerk. Letterlijk betekent dat: degenen die er uit zijn geroepen, namelijk uit een leven zonder God. Is het bruiloftsmaal dan gereserveerd voor de kerk? Inderdaad, maar dan moeten we niet denken aan de kerk als instituut, maar aan de kerk als de verzameling van al die mensen die persoonlijk gehoor hebben gegeven aan de roepstem van God.

Jezus zelf heeft het vaak over die 'roeping' gehad. *'Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen', zegt hij, 'maar zondaars'* (Matth. 9:13). En in een aangrijpende gelijkenis in Mattheus 22 maakt Jezus zelf ook de vergelijking van het koninkrijk en een bruiloftsmaal: *'Het is met het koninkrijk van de hemel als met een koning die een bruiloftsfeest gaf voor zijn zoon....'* In die gelijkenis willen de mensen die zijn uitgenodigd ('geroepen', staat er

letterlijk) niet naar het feest komen. Jezus laat met dit verhaal zien dat God iedereen roept. Maar alleen wie beseft dat hij zonder God een verloren zondaar is, en zich laat 'uit-roepen' uit een goddeloze wereld en alles wat hem of haar daar bindt, zal met hem het bruiloftsmaal vieren. En ja, die is dan gelukkig, zoals Johannes schrijft.

Jezus werkt in zijn aardse bestaan naar die komende bruiloft toe. Het is dan ook echt geen toeval dat zijn allereerste openbare optreden (Joh. 2:1-11) zich afspeelt op een bruiloft, de bruiloft in Kana. Dat optreden is een soort beginselverklaring. Het eerste wat iemand doet zet immers de toon. Daaraan zie je wat je kunt verwachten. De evangelist Johannes beschrijft dan ook heel nadrukkelijk het optreden van Jezus op de bruiloft in Kana '*als begin van zijn tekenen*' (NBG). Wat Jezus doet op die bruiloft is een teken, dus het verwijst ergens naar. Als we dat beseffen is het wel heel mooi om te zien wat Jezus daar doet. Want wat doet hij? Er staan daar vaten '*... voor het joodse reinigingsritueel*', dus voor het ritueel spoelen van handen, bekers, enz. De vaten waren door veelvuldig spoelen blijkbaar gedeeltelijk leeg geraakt. Jezus laat ze bijvullen en verandert dan dat water in wijn. Maar waarom gebruikt hij niet gewoon wijnvaten om daar wijn in te maken, zoals je zou verwachten? Omdat Jezus met dit teken gaat laten zien wat hij komt doen op aarde. De watervaten zijn een beeld van het oude verbond, waarin uiterlijke en herhaalde reiniging moest plaatsvinden. Dat gaat Jezus veranderen in een nieuw verbond, waarin het vergieten van zijn bloed blijvende verzoening bewerkt: het water van het oude verbond verandert in de wijn van het nieuwe verbond.

En wat lezen we direct na het verhaal van de bruiloft: het was vlak voor Pasen. Dit is een paasverhaal! En dat is het natuurlijk ook helemaal, als je het zo leest.

Wat Jezus doet is dus niet in de eerste plaats voor de gezelligheid, zodat het feest lekker door kan gaan. Wat hij hier doet heeft een

veel grotere betekenis. Eigenlijk kan deze geschiedenis alleen maar begrepen worden binnen het grote geheel van wat hij doet. En zo is ook dit wonder, net als zoveel andere, eigenlijk een mini-evangelie. Want hij doet geen 'kunstje', maar iets heel wezenlijks: Messiaanse openbaring. Op de grens van het oude verbond en het nieuwe verbond verandert hij alvast zinnebeeldig het oude in het nieuwe, als een teken van wat er gaat komen.

Jezus laat daarmee zien dat hij eigenlijk komt voor een bruiloft. Hij komt om de bruiloft van God en mens voor te bereiden, die uiteindelijk gevierd zal gaan worden. Daarom staat er een bruiloft aan het begin van zijn werk, precies op de overgang van het Oude Testament naar het Nieuwe Testament.

Als Jezus in Lukas 22 de instelling van het avondmaal verbindt met de komst van het koninkrijk, dan is dat dus ook een aankondiging van de komende Koning, van de komende bruiloft, en dus een rechtstreekse verwijzing naar het komende bruiloftsmaal.

Zo is het vierde element in de maaltijd van de Heer een vooruitzien naar het komende bruiloftsmaal, het feest van de voltooiing van Gods plan. En weer blijkt het avondmaal een feestmaal te zijn.

9. Bevrijdingsfeest

In de vier vorige hoofdstukken hebben we gezien wat Jezus voor ogen stond bij de instelling van het avondmaal. Hij verwees daarbij naar vier wezenlijke bijbelse elementen, die in de geschiedenis van God met zijn volk stuk voor stuk een grote betekenis hebben.

We zetten ze nog even op een rij:

1. Pesach, feest van uittocht, van bevrijding: door de dood van een onschuldig lam word je gespaard, de zonde wordt niet aangerekend, en je gaat op weg naar het beloofde land
2. Het offer: onschuldig bloed wordt vergoten om de obstakels tussen God en mens weg te nemen, zodat een feest van verzoening kan worden gevierd.
3. Een (nieuw) verbond: God biedt de mens (in de persoon van Jezus) zijn verbond aan, waardoor een situatie van vrede en gemeenschap met God ontstaat
4. Bruiloft: feest van de komende koning en een eeuwige verbintenis met God

Het is heel opvallend dat bij elk van die gebeurtenissen een maaltijd hoort: Pesach, offer, verbond en bruiloft worden allemaal gevierd met een maaltijd! Dat laat duidelijk zien dat Jezus heel bewust al die andere bijbelse gelegenheden naar voren haalt als hij zijn eigen maaltijd instelt en zijn leerlingen opdracht geeft om dat te blijven doen. Hij moet al die maaltijden in gedachten gehad hebben. In de maaltijd van de Heer vieren we dus al die maaltijden tegelijk:

- De herinnering aan Pesach leert ons dat we in het avondmaal de bevrijding van duisternis en zonde vieren. Wie deze verlossing aanneemt voegt zich bij Gods volk van bevrijde slaven, en gaat als pelgrim op weg naar het beloofde land, zoals ooit het volk Israël uit Egypte werd verlost en op weg ging.

- Het aspect van het offer in het avondmaal toont ons het offer dat Jezus voor ons bracht. Met dat offer nam hij de zonde weg die tussen God en ons in de weg stond. Hij stierf in onze plaats, en zo verzoende hij ons met God.
- Dat het avondmaal ook een verbondsmaaltijd is, betekent dat we bij iedere viering gedenken dat we onze handtekening hebben gezet onder dat verbond. Een verbond dat God aan Jezus heeft gegeven als vertegenwoordiger van alle mensen die in hem geloven. Er is door het aannemen van dat verbond vrede gekomen tussen God en ons. We zijn als het ware familie van God geworden, ook al is hij onmetelijk veel groter dan wij.
- In het avondmaal kijken we tenslotte ook vooruit naar het komende bruiloftsmaal. We nemen alvast een voorproefje van het grote feest dat ons te wachten staat als onze hemelse koning komt en alles wordt rechtgezet.

De vier maaltijden die in het avondmaal zijn opgenomen zijn dus door Jezus allemaal vervuld. Hij zegt *'doe dit ... om mij te gedenken'*. Met zoveel woorden: en doe niet meer het andere. Pesach is vervuld, de offers zijn vervuld, het verbond is vernieuwd, en tot het koninkrijk is besloten. Al het oude is voorbijgegaan, en het nieuwe is gekomen. Alle oude gebruiken worden vervangen door een eenvoudig ritueel: een stuk brood en een beker wijn. Pesach, offers, verbond en het komende koninkrijk worden nu allemaal gevierd in de maaltijd van de Heer, want ze zijn allemaal door hem vervuld. Als je zo overziet waar Jezus zijn leerlingen bij de instelling van het avondmaal op wijst, dan gaat dat feitelijk over de hele geschiedenis van God met de mens. Het lijkt wel alsof Jezus op dat moment in gedachten de hele bijbel (zoals we die nu kennen) doorloopt, vanaf de zondeval in het paradijs tot aan de komende heerlijkheid met God. Je kan met recht zeggen dat we met het avondmaal het hele evangelie in een notendop vieren. Met de maaltijd van de Heer vieren we het evangelie.

Het is de vraag of wij ons wel voldoende realiseren dat de maaltijd van de Heer in alle opzichten een feestmaal is. Omdat het avondmaal door Jezus werd ingesteld vlak voor zijn lijden en sterven hebben we misschien de neiging om het avondmaal vooral te verbinden met de herinnering aan dat lijden. En het is inderdaad door zijn onbegrijpelijke lijden dat onze bevrijding tot stand is gebracht. Maar de maaltijd waarmee wij onze bevrijding gedenken, is een maaltijd die we vieren ná onze bevrijding. Met de maaltijd van de Heer vieren we het resultaat van zijn lijden, namelijk onze bevrijding en zijn komende koninkrijk. Droefheid hoort bij het moment van het offer. Maar daarna is er vreugde, louter vreugde. Vergelijk het maar met het herdenken van de Tweede Wereldoorlog. De bevrijding heeft toen enorm veel mensenlevens gekost. Daar staan we bij stil op 4 mei. Maar op 5 mei vieren we de bevrijding, dan is het volop feest. Het lijden en sterven van Jezus gedenken we op Goede Vrijdag, en bij allerlei andere gelegenheden. Maar het avondmaal is als het ware 5 mei, Bevrijdingsdag, een feest van bevrijding.

En laten we daarbij vooral niet vergeten dat er bij het avondmaal twee partijen aan tafel zitten: God en mens. We zijn misschien geneigd om vooral onze eigen beleving daarin centraal te stellen. Maar net als bij de verbondsmaaltijd zitten in wezen beide partijen aan tafel. Het is een feest voor beide partijen, voor de verlost en voor de verlosser. Wij zijn blij met onze verlossing en God is blij omdat wij verlost zijn. Het is een feest van God en mens samen.

Avondmaal is een bevrijdingsfeest. En de Heer Jezus bedoelt dat uitdrukkelijk zo, als hij bij de instelling verwijst naar vier gelegenheden die met even zo veel feestelijke maaltijden worden gevierd. De maaltijd van de Heer is een viering van onze bevrijding van de zonde, de verzoening met God, het nieuwe, eeuwige verbond en de komende bruiloft.

10. Twee beelden

Voor in de zaal staat een speciale tafel. Hij is gedekt met een wit tafelkleed. Op de tafel staan kaarsen in een sierlijke standaard. Daarnaast fraaie zilveren of tinnen bekers, schalen en een kan. Op een schaal ligt wit brood of matzes, bedekt met een wit servet. In de kan is zoete rode wijn. Soms is er ook vruchtensap voor wie geen alcohol wil gebruiken.

De dominee, voorganger of oudste is keurig in toga of pak gekleed, en deelt het avondmaal uit aan de gelovigen. De sfeer is plechtig en ingetogen.

Zo ziet de avondmaalsviering er meestal uit in protestantse en evangelische kerken. De frequentie van avondmaal vieren varieert daarbij van wekelijks tot een paar keer per jaar.

Een ander beeld: een paar mannen in een ondergrondse cel in een Oost-Europese gevangenis, ergens rond 1960. In de hoek van de cel staat een stinkende emmer met uitwerpselen en verder zijn er alleen de harde britsen met een rottende strozak waarop ze met twee tegelijk kunnen slapen. Ze zijn uitgemergeld door gebrek aan eten, lijkkbleek omdat ze nooit in het daglicht komen, en hun lichamen zijn vol wonden en inwendige kneuzingen van de eindeloze wrede mishandelingen die ze ondergaan omdat ze christen zijn.

Ze hebben geen bijbel, ze hebben geen brood, laat staan wijn. Ze hebben helemaal niets. Alleen nog hun eigen leven, al is dat iedere dag onzeker, en hun geloof, dat zwaar onder druk staat.

Deze mannen vieren avondmaal in hun cel. Ze delen brood dat er niet is en wijn die er niet is. Zo gedenken ze in hun ellendige omstandigheden de overwinning van Jezus. Ook al is er geen brood of wijn, Jezus is er blijkbaar wel, want een diepe vrede daalt neer in de cel en in het hart van deze gekwelde mannen.

Je kunt het lezen in de boeken van Richard Wurmbrand, een joodse christen, die één van deze mannen was.

11. Doe dit

Hiervoor hebben we gelezen wat Jezus zijn leerlingen heeft meegegeven over de betekenis van het avondmaal. Over de manier waarop zijn leerlingen de maaltijd van de Heer moeten vieren heeft hij nauwelijks iets gezegd. Dat is opvallend. We krijgen alleen te horen waar die maaltijd over gaat, met daarbij de opdracht om deze feestelijke maaltijd *'telkens opnieuw'* te vieren. Het enige praktische in zijn opdracht is dat het met brood en wijn gedaan moet worden. Brood breken en daar wat wijn bij drinken was op zich niets bijzonders, dat gebeurde aan tafel bij iedere maaltijd. Maar hoe moet de maaltijd dan gevierd worden? Jezus laat ons daarover in het onzekere. Net als bij zoveel dingen wordt in de bijbel niet uitgelegd hoe het praktisch gedaan zal worden. Het was blijkbaar zijn bedoeling om niet een vast stramien te geven. Jezus vindt het echt het allerbelangrijkste dat we weten *wat* we doen. *Hoe* we dat dan doen wordt vervolgens vrijwel helemaal aan ons overgelaten. Jezus laat ons daarin vrij. We kunnen avondmaal vieren met prachtig zilveren gerei in een mooie kerkzaal of helemaal zonder iets, in een smerige cel.

Blijkbaar mogen we dat doen zoals we willen, als de betekenis maar voorop staat. Dat is misschien maar goed ook. Het is immers een heel menselijke neiging om na verloop van tijd steeds meer te verschuiven van de inhoud van de dingen naar de vorm. Het is nu eenmaal zo dat we voor ons eigen gevoel van veiligheid of vertrouwdheid de behoefte hebben om de dingen vast te leggen en te herhalen op een manier waaraan wij gewend zijn. Kijk bijvoorbeeld maar eens naar de manier waarop wij in de zondagse kerkdienst bijna allemaal een vast plekje hebben om te zitten. Dat voelt vertrouwd en dat voelt veilig. Dan weet je waar je aan toe bent.

Zo heeft ook de viering van het avondmaal zijn geschiedenis gekregen. En hoewel de Heer zelf helemaal niets heeft gezegd over

de manieren waarop het gevierd kan worden, heeft zijn kerk daar in de loop van de eeuwen zijn eigen gewoonten in ontwikkeld. We hebben onze vrijheid zelf ingevuld met regels, die we vervolgens ook aan anderen wilden opleggen. En zo heeft de kerk eindeloos gediscussieerd, ruzie gemaakt en zelfs oorlogen gevoerd over de betekenis en de viering van het avondmaal.

Maar we laten die geschiedenis nu maar zitten en kijken weer terug naar de bron, in het boek Handelingen.

12. De kerk en het brood

Het eerste dat opvalt als je in Handelingen naar het avondmaal zoekt, is dat er vrijwel niet over gesproken wordt. Toch had Jezus wel opgedragen om het steeds te vieren. Het was dus belangrijk. Als er over dingen die belangrijk zijn toch nauwelijks iets geschreven wordt dan is dat eigenlijk ook veelzeggend. Net zoals we nu bijvoorbeeld de berichtgeving over het verkeer volgen: als er ongelukken zijn gebeurd, of files staan, dan horen we daar iets over in het nieuws. Maar als er geen ongelukken of files zijn horen we niets. Zo kunnen we uit het feit dat er nauwelijks over het avondmaal gesproken wordt aflezen dat er weinig bijzonders mee aan de hand was. Blijkbaar riep het geen vragen of problemen op.

We zullen ook alleen maar in de Korintenbrief zien dat er geschreven wordt over misstanden bij het avondmaal. Maar dat ging eigenlijk niet eens speciaal over het avondmaal zelf, maar over verkeerd gedrag in het algemeen, dat ook tot uiting kwam bij het avondmaal. En juist bij het avondmaal kon Paulus goed illustreren hoe scheef ze daar in hun geloofspraktijk zaten.

Het avondmaal was in de eerste gemeenten dus in het algemeen een normale zaak die geen aanleiding gaf tot praktische of theologische problemen.

De eerste keer dat in Handelingen over het avondmaal gesproken wordt, is dat meteen een heel fundamentele tekst. Hier wordt zo duidelijk en kernachtig een portret gegeven van de eerste gemeente dat je het helemaal voor je ziet. In Handelingen 2:42 staat: *Ze bleven trouw aan het onderricht van de apostelen, vormden met elkaar een gemeenschap, braken het brood en wijdden zich aan het gebed.*

Dit is het allereerste dat over de gemeente gezegd wordt. De gemeente is herkenbaar aan vier dingen: onderwijs, gemeenschap, brood breken en gebed. Dat is waar de eerste kerk zich op concentreert. En zo staat hier in het kort een complete profiel-schets: zo ziet de gemeente er uit.

Laten we die vier elementen even bekijken:

Het onderwijs van de apostelen komt overeen met wat wij nu beleven in onze omgang met de bijbel: bijbellezen, preek, bijbelstudie, gespreksgroep. Uit een heel aantal andere teksten (2:46, 5:21, 5:25, 5:42) weten we dat de apostelen dagelijks onderwijs gaven. Dat deden ze in de tempel of bij mensen thuis. Wij komen tegenwoordig in de praktijk niet meer dagelijks bij elkaar, zoals de gemeente toen. Maar voor ons zijn er ook genoeg mogelijkheden om op de een of andere manier dagelijks omgang met de bijbel te hebben.

Het tweede element: gemeenschap. Dat is een belangrijk begrip in het Nieuwe Testament. In het allereerste begin betekende dat voor de gemeente dat ze echt alles deelden. In de verwachting dat Jezus gauw terug zou komen, verkochten ze bijvoorbeeld hun huizen en gaven de opbrengst aan de gemeente. Naderhand ontwikkelde zich dat meer tot praktische manieren om elkaar bij te staan met hulp, met geld, met onderdak enz. Maar er was niet alleen materiële gemeenschap, maar zeker zo belangrijk was ook de geestelijke gemeenschap. In de gemeente en tussen de gelovigen onderling was gelegenheid om lief en leed met elkaar te delen, elkaar te bemoedigen in de dagelijkse strijd en voor elkaar te bidden.

Dat brengt ons meteen bij een ander aspect, het gebed. Het gebed was een taak van de apostelen, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen zien. Maar de apostelen waren er niet altijd en overal, en iedere gelovige heeft zijn eigen gebedsleven, dus het dagelijks bidden was een zaak voor iedereen. Doordat men ook elkaars zorgen en elkaars blijdschap deelde, was er ook alle aanleiding om voor elkaar te bidden en te danken.

Tenslotte het laatste aspect, brood breken. Is dat in dit verband gewoon eten of gaat dat speciaal over het avondmaal? Vers 46 van ditzelfde hoofdstuk maakt dat duidelijker: *Elke dag kwamen ze trouw en eensgezind samen in de tempel, braken het brood bij elkaar*

thuis en gebruikten hun maaltijden in een geest van eenvoud en vol vreugde.

Hier zien we dat brood breken en eten twee verschillende dingen zijn, maar toch in één adem genoemd worden. Het hoorde blijkbaar bij elkaar. Maar het geeft wel aan dat de term 'breken van het brood' met name voor de maaltijd van de Heer gebruikt werd. Men at samen en herdacht tegelijk de Heer met het breken van een brood (en het drinken van wijn). Ook in de Korintenbrief zullen we straks zien dat de gewone maaltijd en het herdenken van de Heer onlosmakelijk met elkaar verbonden waren. De herdenking was onderdeel van het samenzijn waarin ook de maaltijd werd gegeten. Hoe dat dan precies gedaan werd, wordt nergens beschreven. Er is geen letterlijke handleiding voor de viering van het avondmaal.

Het ging er in elk geval eenvoudig en vreugdevol aan toe, lezen we. Het samenzijn was feestelijk, niet door luxe maar door de inhoud. Daaraan valt te zien dat de samenkomst van de gelovigen, inclusief maaltijd en breken van het brood, een zaak van vreugde was. Als joden en als leerlingen van Jezus kenden ze de inhoud van de maaltijd van de Heer, zoals wij die hiervoor bestudeerd hebben. Ze wisten dus heel goed dat het avondmaal een vreugdemaal was. Als ik mij deze mensen voorstel, dan zie ik ze voor me: aan de ene kant van de kamer zitten een paar mensen te huilen en te bidden, aan de andere kant wordt gelachen en gedankt. Weer een ander zit rustig in zijn hoekje te kauwen op een stukje brood. En dan vraagt één van de aanwezigen de aandacht. Hij dankt God, heft zijn glas, proost met de anderen en roept: 'Jezus is Heer!', en iedereen stemt er mee in. Zou het niet zo gegaan kunnen zijn?

Als ik Handelingen 2:42 nu eens zo samenvat: de bijbel open, lief en leed delen, samen eten en bidden, dan zie ik ineens een heel ander beeld voor mij. Ik ben terug in de tijd. De schemerlamp boven de tafel, het harmonium in de hoek, dampende pannen op tafel, en vader en moeder en vijf kinderen rond de tafel. Mijn vader

bidt voordat we gaan eten. Onder het eten vertellen we elkaar hoe de dag is geweest en we maken grapjes met elkaar. Na het toetje wordt de tafel afgeruimd en mijn vader opent de bijbel om verder te lezen waar hij de vorige dag is gebleven. Af en toe vraagt hij iets aan ons, om te zien of we begrijpen wat hij leest.

Is dat niet een heel herkenbaar beeld? De bijbel open, gemeenschap, samen eten en gebed, bijna alle ingrediënten van het leven van de eerste gemeente. Alleen het brood en de wijn ontbreken. Maar Christus is wel aanwezig, en wordt geheiligd. Ik denk eigenlijk dat dit dagelijkse samenzijn in veel opzichten meer op de maaltijd van de Heer lijkt dan veel van onze avondmaalsvieringen, die soms zo ritueel zijn geworden, en zo zeldzaam, als je het vergelijkt met de dagelijkse praktijk in de bijbel.

13. De bediening van het avondmaal

Al vroeg in zijn bestaan krijgt de jonge kerk met een praktisch probleem te maken: er zijn te weinig helpende handen beschikbaar. Handelingen 6:1-4 vertelt het verhaal:

Toen het aantal leerlingen toenam, ontstond er op een gegeven moment ontevredenheid bij de Griekstaligen, die de Arameessprekenden verweten dat de weduwen uit hun groep bij de dagelijkse ondersteuning werden achtergesteld. Daarop riepen de twaalf apostelen de voltallige gemeenschap van leerlingen bijeen en zeiden: 'Het is niet goed dat wij de zorg dragen voor de gemeenschappelijke maaltijden, want daardoor verwaarlozen we de verkondiging van Gods woord. Kies daarom, broeders en zusters, uit uw midden zeven wijze mannen die goed bekendstaan en vervuld zijn van de heilige Geest. Aan hen zullen we deze taak opdragen, terwijl wij ons zullen wijden aan het gebed en aan de verkondiging van het woord van God.'

Vanaf het allereerste begin gaan woord, gebed, gemeenschap en avondmaal samen zoals we zagen in het vorige hoofdstuk. En blijkbaar zijn de apostelen in deze eerste periode nog voor alles tegelijk verantwoordelijk. Maar de jonge kerk wordt al direct geconfronteerd met een lastig dilemma: kan je wel blijven preken als er mensen honger lijden? Er wordt besloten om het ene te doen en het andere niet te laten: er moet voor de geestelijke en de lichamelijke voeding gezorgd worden. De apostelen zullen de dienst van woord en gebed voortzetten. Voor de andere taken kiest de gemeente andere mensen uit. De taak die deze wijze mannen krijgen is de bediening van de tafels, dus de zorg voor de gemeenschappelijke maaltijden. Ze hebben hun wijsheid nodig om de liefde aan tafel te bewaren en de zorg eerlijk te verdelen. Of ze ook een speciale taak bij het dagelijkse avondmaal hebben blijkt hier niet uit. Daar wordt met geen woord over gesproken.

Het is wel opvallend dat de bediening van het avondmaal hier niet genoemd wordt. Wij zijn er zo aan gewend dat de dominee of voorganger het avondmaal uitdeelt aan de andere gelovigen, dat je

dat hier ook zou verwachten. Maar het staat er niet. Betekent dit dat de diakenen het niet als speciale taak krijgen opgelegd? Dat moet inderdaad zo zijn, want dat klopt met alle andere gegevens die we hebben. Want ook verderop in de bijbel wordt dit nergens als speciale taak van bepaalde gelovigen genoemd. Terwijl de viering van het avondmaal, als uitdrukkelijke opdracht van Jezus, toch zo belangrijk is. Er worden in het Nieuwe Testament tientallen taken binnen de gemeente benoemd en besproken. Maar niet één keer gaat dat over de bediening van het avondmaal. Conclusie: de bediening van het avondmaal komt in de bijbel niet voor. Is dat niet vreemd?

Nee, dat is helemaal niet vreemd. Integendeel. Het is juist heel logisch, want het avondmaal wordt niet bediend. Dat wil zeggen: brood en wijn worden niet uitgedeeld door iemand met een speciale taak of bevoegdheid. Want aan de tafel van de Heer zitten alle leerlingen van de Heer als gelijken. En zo delen ze met elkaar het brood en de wijn, als gemeenschap der heiligen, zoals dat met een mooie ouderwetse uitdrukking genoemd wordt. Dat is de simpele reden dat er helemaal nergens in de bijbel over de bediening van het avondmaal gesproken wordt.

Maar hoe komt het dan dat wij dat in veel van onze kerken wel zo doen? Dat is een kwestie van geschiedenis.

In de 4e eeuw na Christus werd het christendom door de Romeinse keizers tot de officiële godsdienst van het rijk gemaakt. Los van de persoonlijke overtuiging die de keizer had, had dat toch vooral een politieke achtergrond: op die manier kon de keizer de eenheid in zijn rijk bevorderen, en de macht houden over zijn onderdanen. Om die reden werd de kerk omgevormd tot een hiërarchische organisatie, zoals een leger of een bedrijf. Net als in een bedrijf kreeg iedere afdeling (in dit geval iedere kerk) een verantwoordelijke leider, die op zijn beurt weer een verantwoordelijke boven zich had, enz. Op deze manier kon de kerk op vrij eenvoudige wijze centraal bestuurd worden.

Verder werd er onderscheid gemaakt tussen geestelijken en leken. Dat was iets dat in andere religies normaal was, maar in de christelijke kerk niet. De kerk kende tot die tijd geen verschil tussen geestelijken en leken. Verschillende activiteiten die in de kerk werden gedaan (waaronder het avondmaal) werden nu bestempeld als 'sacramenten'. Deze speciale handelingen mochten alleen nog maar uitgevoerd worden door de geestelijken, de priesters. Deze zogenaamde sacramenten werden de 'genademiddelen' genoemd. Dat betekende dat de genade van God alleen nog via de priesterklasse aan het volk werd overgebracht. De leken werden voor hun relatie met God dus afhankelijk van de geestelijken (en indirect van de overheid).

Het begrip sacrament dat op deze manier in de kerk werd geïntroduceerd kwam niet voort uit de bijbel, maar uit het Romeinse rijk. Een sacrament was daar de wijding aan een heidense god door rituele handelingen. Doordat de kerk dit begrip overnam, maakte ze avondmaal, doop en dergelijke bijna tot een soort magische handelingen ('genademiddelen') waardoor men dichter bij God zou komen. Er ontstond dus een vermenging van heidense en christelijke praktijken.

Ook het onderscheid tussen geestelijken en leken in de kerk van Christus spoot niet met de bijbelse gegevens. Een priester is immers een middelaar tussen God en mens, maar wij hebben maar één middelaar, Jezus. Door hem hebben we allemaal rechtstreeks toegang tot God. Er zijn sinds het offer van Golgotha geen priesters meer nodig tussen God en zijn volk. Of, zoals Petrus zegt (1 Petrus 2:5,9): we zijn allemaal priesters, maar dan niet voor elkaar maar voor de ongelovigen, voor wie we het gezicht van God op aarde mogen zijn. En vanaf de start van de kerk in het boek Handelingen tot het moment dat het christendom de staatsgodsdienst werd, was er in de kerk inderdaad geen onderscheid tussen leken en geestelijken.

De kerkhervorming, die in de 16e eeuw leidde tot het ontstaan van de protestantse kerken, heeft formeel een einde gemaakt aan de

priesterrol binnen die kerken. Maar vreemd genoeg hield men wel vast aan een tweetal sacramenten, als een late erfenis van het heidense Romeinse rijk. Deze sacramenten, de doop en het avondmaal, mogen in de protestantse kerken nog steeds alleen door een speciale klasse van gelovigen (de dominee) worden bediend. Feitelijk is de priesterrol daarin dus nog steeds gehandhaafd.

De evangelische- en de pinksterbeweging hebben deze gewoonte in het algemeen stilzwijgend overgenomen. Ook daar is de bediening van het avondmaal meestal beperkt tot voorgangers en oudsten.

Dit historische uitstapje laat zien dat er in de kerk een praktijk is ontstaan die wringt met het beeld van de viering van het avondmaal dat we in Handelingen en in de nieuwtestamentische brieven krijgen. Natuurlijk is er wel een verschil in gaven en taken binnen de kerk, maar er is in het Nieuwe Testament eenvoudigweg geen onderscheid tussen geestelijken en leken. Het avondmaal wordt dus niet door een ambtsdrager bediend aan de andere gelovigen. De basis van het avondmaal is dat de gelovigen brood en wijn met elkaar delen als gelijken in Jezus Christus, als leden van die ene kerk van God.

Misschien zijn deze conclusies voor sommigen van ons verrassend, of misschien zelfs een beetje schokkend. Maar eigenlijk is het allemaal niet zo ingewikkeld. Het lastige zit er waarschijnlijk vooral in dat we al zo lang gewend zijn dingen op een bepaalde manier te doen.

Zo sprak ik een keer een vriend over deze dingen. Hij komt in een gemeente waar men erg serieus omgaat met de gaven en de bedieningen in de gemeente. Er wordt duidelijk bijbels onderwijs over gegeven en mensen worden aangespoord om te streven naar de gaven van de Geest, zoals Paulus zegt (1 Kor. 14:1). Zo mag bijvoorbeeld iedereen daar in principe profeteren. In die gemeente is dat altijd zo open geweest en zo hoort dat ook, vond mijn vriend. En dat was ik met hem eens. Maar toen ik hem er op wees dat in diezelfde gemeente het avondmaal alleen maar uitgedeeld mag

worden door bepaalde mensen zag ik zijn gezicht veranderen in een groot vraagteken. Maar al snel werd dat een uitroepteken. Hij zag wat ik bedoelde: profeteren komt inderdaad voort uit bijbel, maar deze 'priesterlijke' manier van avondmaal bedienen stamt uit de traditie. Tientallen jaren van kerkelijke gewoonte maakte dat dit voor mijn vriend een revolutionaire gedachte was. Maar zijn bijbelkennis maakte vervolgens dat hij die gedachte direct omarmde: het avondmaal wordt niet door een soort 'tussenpersonen' bediend, maar we delen het als gelovigen met elkaar.

14. Handelingen aan de keukentafel

In de eerste hoofdstukken van Handelingen was te zien dat de jonge kerk iedere dag de maaltijd van de Heer vierde, in combinatie met hun gezamenlijke maaltijden.

Blijkbaar ging dat niet vervelen, want ze deden dat 'vol vreugde'. Iemand uit mijn omgeving verzuchtte eens dat hij het liefst maar heel af en toe avondmaal zou willen vieren. Anders zou het immers een sleur worden. Ik vroeg mij af of deze man het dan ook vervelend vond om iedere dag getrouwd te zijn met de vrouw waar hij van hield. Dat leek me eigenlijk niet, als ik zag hoe liefdevol ze met elkaar omgingen. Op dezelfde manier zou het avondmaal natuurlijk alleen maar een sleur kunnen worden, als Christus een sleur wordt! Dat zou betekenen dat je geen zin meer hebt om hem dagelijks te ontmoeten. Dan wordt het echt tijd om je zorgen te maken over je relatie met de Heer. De gemeente in Handelingen laat ons in zijn dagelijkse viering dan ook zien dat ze met vreugde iedere dag weer vierden dat Christus koning was in hun midden.

Nu is de kerk niet altijd doorgegaan met dagelijks bij elkaar komen. Een spannende gebeurtenis verderop in Handelingen laat zien dat die gewoonte misschien zelfs al in bijbelse tijden veranderde. In Handelingen 20:7 lezen we:

Op de eerste dag van de week kwamen we bijeen voor het breken van het brood. Paulus, die van plan was om de volgende dag verder te reizen, hield een toespraak voor de leerlingen die tot midden in de nacht duurde.

Op de eerste dag van de week brood breken. Dat wordt gezegd alsof het al een gewoonte was geworden, want het wordt verder niet toegelicht. Het zou kunnen betekenen dat de kerk is overgestapt van een dagelijkse viering naar een wekelijkse. Maar het kan ook toeval zijn dat het hier de eerste dag van de week is. Misschien braken ze het brood ook wel op de andere dagen. Dat weten we niet.

In overeenstemming met Handelingen 2:42 wordt er niet alleen brood gebroken, maar is er ook onderwijs. Paulus houdt zelfs een extreem lange toespraak. Want hij zal de volgende dag vertrekken, en wil de gemeente nog zo veel mogelijk onderwijs meegeven. Zijn studie duurt zo lang dat ze blijkbaar niet aan het breken van het brood toekomen, want dat gaat pas in vers 11 gebeuren. En zo lang, dat er ongelukken van komen: een jonge man, Eutychus, dommelt in en valt uit het raam van de derde verdieping. Hij is dood, maar Paulus omarmt hem en hij blijkt te leven. En wat doet Paulus dan? (vers 11): *Hij ging weer naar boven, brak het brood en at. Daarna onderhield hij zich nog lange tijd met de leerlingen, tot het aanbreken van de ochtend. Toen vertrok hij.*

Na deze aangrijpende gebeurtenis wordt het brood gebroken. Dat zouden ze toch al doen, maar dit voorval is blijkbaar aanleiding om het op dat moment te doen. Het is een moment van dankbaarheid en dat past perfect bij de aard van de maaltijd van de Heer. Dat is immers een maaltijd van vreugde en dankbaarheid. En daarbij vinden we weer zo'n basiselement uit Handelingen 2:42, namelijk gemeenschap. Nu houdt Paulus geen toespraak meer, maar onderhoudt hij zich met de leerlingen. Ze spreken met elkaar, delen hun hart en hun gedachten. Brood delen is immers ook je leven delen. Je kan je helemaal voorstellen dat ze vol zijn van wat God zojuist heeft gedaan, er met elkaar over praten en God er voor danken.

Zo zien we dat ze het avondmaal vieren bij een bijzonder moment in hun samenzijn, in dit geval een schokkend ongeval met een feestelijke afloop.

Avondmaal vieren is inderdaad een heel goede manier om bij hoogte- en dieptepunten in het leven de grootheid van God te belijden. En dat kan ook gewoon aan de keukentafel op een doordeweekse middag. Mijn lieve vrouw heeft een heel moeilijke tijd meegemaakt door een zware burn-out. Wie dat wel eens van dichtbij heeft meegemaakt, weet hoe zwaar en hoe langdurig zo iets is. Ook voor de mensen er omheen is dat vaak niet makkelijk. Op

een dag zaten we er samen flink doorheen. Ik zal je de details besparen, maar het leven was voor ons op dat moment behoorlijk ingewikkeld. Maar mijn verstandige vrouw stelde voor om samen avondmaal te vieren. Ze had heel goed begrepen dat we dat doen om de overwinning van de Heer te vieren, ook -of juist- als het voor onszelf moeilijk is. Wijn hadden we niet bij de hand, maar wel een licht mousserende vlierbloesemdrank die ik zelf had gemaakt. Ik pakte er een snee bruinbrood bij, en daar zaten we samen aan de keukentafel. We lazen in Openbaring over de tranen die voorbij zullen zijn (na het bruiloftsmaal!). We baden voor elkaar, we aten en dronken, en voelden de moeiten van ons afglijden. Onbegrip en bitterheid verdwenen en we zagen elkaar in het licht van de Heer. Ook dat is avondmaal vieren: de dingen weer op hun plaats zetten en in het juiste perspectief zien: God is groot en wij zijn klein. Christus is koning in heel onze persoonlijke werkelijkheid.

En ook dit was dus weer dat beeld uit Handelingen 2:42 in de praktijk: de bijbel open, lief en leed delen, het brood breken en gebed. Wat is dat toch een belangrijke tekst voor ons christenleven.

Paulus heeft vast ook veel van zulke momenten gehad in zijn leven. We lazen al over Eutychus, maar er wordt nog zo'n moment beschreven in Handelingen 27:35. Paulus is als gevangene per boot onderweg naar Rome. Het schip komt in moeilijkheden, maar hij weet door een boodschap van een engel dat ze het zullen overleven. Daarom adviseert hij de bemanning om iets te eten, om aan te sterken en niet op een lege maag schipbreuk te lijden. *Toen hij dat gezegd had, nam hij een stuk brood, dankte God in aanwezigheid van allen, brak het brood en begon te eten.*

Paulus geeft de bemanning het goede voorbeeld en begint zelf te eten. Dat bemoedigt de anderen, die dan ook gaan eten. Dat gaat dus over gewoon voedsel. Maar de combinatie van God danken en brood breken klinkt precies als bij de viering van het avondmaal. En dat is geen toeval. Het avondmaal was voor de kerk van die

dagen nog gewoon een onderdeel van de dagelijkse maaltijd, en nog niet een aparte geritualiseerde maaltijd, zoals in later tijd. Het kan dan ook haast niet anders of Paulus heeft bij het breken en eten van het brood ook gedacht aan de maaltijd van de Heer en alles wat dat voor hem betekende. En dat is weer heel passend: midden in de storm, maar met de zekerheid van behouden aankomst, wordt het brood gebroken en wordt herdacht dat Jezus Heer is. Dat is avondmaal.

Zo kunnen we in alle omstandigheden van het leven het feest van onze bevrijding vieren. In een samenkomst, op zee, aan de keukentafel, enzovoort. Avondmaal is vieren dat Christus koning is, hoe dan ook. Of om het met een ander bekend beeld te zeggen: midden in de woestijn op een stukje gras liggen en door Jezus gevoed worden.

Na dit laatste stukje avondmaal in het boek Handelingen komen we tenslotte uit bij de eerste brief van Paulus aan de gemeente in Korinte. Wat was daar allemaal aan de hand?

15. Een correctie voor Korinte

De eerste brief van Paulus aan de kerk in Korinte is een corrigerende brief aan een gemeente waar sommige mensen volledig de weg kwijt zijn. De eenvoudige christelijke praktijk is helemaal zoek. Het bekendste hoofdstuk van deze brief, hoofdstuk 13, is dan ook een lofzang op de liefde. Want dat is nu juist wat veel mensen in deze gemeente kwijt zijn: de liefde voor God en voor elkaar. En dat komt op pijnlijke wijze tot uiting in het gemeenteleven.

Paulus begint de brief als een wijze pastor met een aantal vriendelijke opmerkingen voor de gemeenteleden. Maar al snel komt de harde werkelijkheid op tafel: in de gemeente is verdeeldheid, jaloezie, ontucht, er zijn mensen die eigenlijk alleen maar op geld uit zijn, afgodendienaars, dronkaards, mensen die andere mensen uitbuiten, er wordt eindeloos geroddeld en gelasterd en als klap op de vuurpijl sleept men elkaar bij meningsverschillen ook nog eens voor de rechter. Het lijkt alles bij elkaar eerder een uit de hand gelopen buurtvereniging dan een kerk. Dat is de bedroevende situatie in de gemeente en Paulus gaat proberen deze kerkgangers duidelijk te maken waar ze mee bezig zijn.

In hoofdstuk 5:11 zegt hij dan iets heel opmerkelijks: *u mag niet omgaan met iemand die zichzelf een broeder of zuster noemt, maar in feite een ontuchtpleger is, een geldwolf, afgodendienaar, lasteraar, dronkaard of uitbouter. Met zo iemand mag u beslist niet eten.*

Paulus zegt dat de gemeente in Korinte niet samen moet eten met iemand die doet of hij broer of zus in de Heer Jezus is, maar dat intussen duidelijk niet is. Hij heeft het hier nog niet specifiek over het avondmaal, maar over gewone maaltijden. Dat laat weer zien dat samen eten een vorm van gemeenschap is, van je leven met elkaar delen. En als je niet daadwerkelijk als gemeenschap leeft, dan moet je ook niet met elkaar eten, zegt Paulus.

Nu roept dat wel vragen op. Want lezen we in de evangeliën niet dat Jezus juist wel met zondaars aan tafel gaat? Op die manier deelt

hij zijn leven met 'slechte mensen' en dat levert hem de woede van de Farizeeën op! Waarin zit dan het verschil met deze oproep van Paulus om niet met zondaars te eten? Dat verschil zit in het gedrag van de mensen om wie het gaat. Wat Jezus doet is mensen opzoeken die God zoeken, maar de weg niet weten. Door met hen samen te zijn, te eten en te spreken, wijst hij ze de weg. En je ziet dan dat veel van die mensen zich voegen bij de gemeenschap van mensen die hem als Messias willen volgen. Maar in de kerk van Korinte gaat het daarentegen om mensen die al tot geloof gekomen zijn, maar toch bewust in grove overtreding leven. Ze komen in de kerk als volgelingen van Jezus, maar in hun manier van leven wijzen ze hem feitelijk af. En wie de weg weet maar zich niet laat corrigeren, plaatst zichzelf eigenlijk al buiten de gemeenschap. Kerkmensen hebben in wezen maar één ding gemeenschappelijk, en dat is Jezus als Heer. Als je dat niet deelt ben je geen kerk meer, bedoelt Paulus, en dat heeft gevolgen voor hoe je met elkaar omgaat. Je moet geen eenheid veinzen die er niet meer is.

En dat Paulus juist bezwaar heeft tegen samen eten, komt natuurlijk omdat het eten in de gemeente samen ging met het avondmaal. Er was aan de maaltijd dus niet alleen menselijke, maar ook geestelijke gemeenschap. Dus de misdragingen van gemeentelieden bij de maaltijd op het menselijke vlak, waar Paulus even verder over spreekt, hebben in het geestelijke, bij de viering van het avondmaal, helemaal funeste gevolgen.

Dat gaat Paulus straks nog sterker benadrukken. Maar terwijl hij hier heel streng zegt dat de boosdoeners eigenlijk buitengesloten moeten worden, zullen we zien dat zijn vermaningen er uiteindelijk toch op gericht zijn om de mensen binnen te houden en terug te brengen op het rechte pad. De eindeloze liefde uit hoofdstuk 13 blijft immers het alles overstijgende motto van deze brief.

In hoofdstuk 10 pakt Paulus dit thema van geestelijk eten en drinken weer op. Hij neemt het volk Israël in de woestijn als voorbeeld, en legt uit (vers 3 en 4) dat het volk in de woestijn ook

te eten had: *En ze aten allemaal hetzelfde geestelijke voedsel en dronken allemaal dezelfde geestelijke drank. Ze dronken uit de geestelijke rots die hen volgde - en die rots was Christus.*

Wie is voor jou eten en drinken in de woestijn van het leven? Waar laat je je door voeden? Waar laat je je door opbouwen? Waaruit bestaat de basis van je leven? Is dat Jezus Christus of zijn dat de afgoden van je eigen verlangens? Dat is de vraag waar het om draait. En dat is de vraag die Paulus indringend bij deze gemeente neerlegt.

Heel concreet in vers 21: *U kunt niet drinken uit de beker van de Heer en ook uit die van demonen, u kunt niet deelnemen aan de maaltijd van de Heer en ook aan die van demonen.*

Dat gaat over het deelnemen aan offermaaltijden waar afgoden vereerd worden, maar het gaat in zijn algemeenheid natuurlijk over elke soort van afgodendienst. En alles wat voor ons belangrijker is dan God is in wezen al een afgod. En dat wordt uiteraard heel nadrukkelijk zichtbaar bij het avondmaal. Want daar vierten we dat Jezus Heer is in ons leven. Voor deze gemeenteleden is dat de vraag waar het om gaat: is dat waar of niet waar? En dat is een vraag die iedere christen zich bij het avondmaal moet stellen, zoals Paulus nog gaat benadrukken.

Maar eerst moeten we nog iets heel anders bekijken om Paulus straks beter te kunnen begrijpen: buigen als bijbels begrip.

16. Buigen in de bijbel

Paulus is een schriftgeleerde. Dat betekent dat het Oude Testament als het ware eten en drinken voor hem is. In zijn brief aan de Korintiërs komt hij straks toe aan een diep bijbels thema. Om zijn verontwaardiging over hun gedrag te begrijpen is het goed om daar eerst even bij stil te staan. Waar het om gaat is de bijzondere aandacht die de bijbel heeft voor armoede. In het Oude Testament wordt dat uitgedrukt in een tweetal bijzondere begrippen: ani en anav (de klemtoon valt op de laatste lettergrepen). Beide woorden lijken op elkaar want ze zijn aan elkaar verwant. Ze hebben allebei met buigen te maken, maar op een verschillende manier. Ani betekent gebogen, krom, arm. Dus eigenlijk: gedwongen neergebogen door de omstandigheden. Anav betekent ootmoedig, nederig. Dus: vrijwillig neergebogen voor God en mensen. Het ene gaat over de last van de omstandigheden, het andere over de keus om te buigen en nederig te zijn.

De arme (ani) heeft de bijzondere aandacht van God. In Exodus, Leviticus en Deuteronomium vinden we dan ook talloze voorschriften voor zijn bescherming. Ik citeer een paar kenmerkende voorbeelden.

In Exodus 23:6 staat: *Bij een rechtszaak moet je de rechten van de armen eerbiedigen.* Als je het heel letterlijk neemt staat er: 'buig het recht van jouw arme niet'. Dat is heel treffend. Iemand die al gebogen is door de omstandigheden ga je niet nog verder laten buigen. Bovendien is hij voor God 'jouw arme'! De gebogen mens in jouw omgeving is van jou, hij is jouw zorg en jouw verantwoordelijkheid. Kan het duidelijker?

Deuteronomium 14:22-29 gaat over het geven van tienden en over de offermaaltijd (die we in hoofdstuk 6 hebben besproken). God geeft hier opdracht om bij de feestelijke offermaaltijd ook vreemdelingen, armen en slaven uit te nodigen om te delen in vreugde en overvloed. De vreemdeling, de arme, de slaaf, kortom iedereen die door omstandigheden is neergebogen (ani), is voor

jouw verantwoordelijkheid als jij je feestmaaltijd met God viert. Hij of zij is *jouw* arme.

Zo wil God dat zijn volk omgaat met minder bedeeden. Want de arme kan alleen leven bij genade; wat hij nodig heeft, moet hij krijgen. Daarom komt God voor hem op, zoals hij in Exodus 22:27 zegt: *Als hij (de arme, de ani) mij om hulp smeekt, zal ik naar hem luisteren, want ik ben een genadige God.*

God luistert naar de arme. God buigt zich naar de gebogene. Dat is onderdeel van zijn karakter. God beschouwt de arme, gebogen mens als een deel van zichzelf (zijn arme!). Hij herkent nog steeds zijn eigen beeld in die mens. En daarom buigt hij met hem mee en kruipt in de huid van de arme mens. Dat is wat je noemt kenmerkend voor God. Het wezen van God is genade geven. Daarom wil hij dat ook ons leven gericht is op het uitdelen van genade.

Op zichzelf is het niet verkeerd om rijk te zijn. Kijk bijvoorbeeld naar de aartsvaders, die erg rijk waren. Maar in de loop van de geschiedenis van Israël zien we dat rijk worden steeds vaker samenhangt met overtreding van Gods geboden. Daarom spreken de profeten veel woorden tegen de rijken. Niet tegen hun rijkdom, maar tegen hun overtreding van Gods opdracht. Het gaat niet om rijkdom of armoede, maar om genade delen met elkaar. Wie daarmee een loopje neemt, roept Gods boosheid op.

Is het verwonderlijk dat de profeten zo nadrukkelijk spreken over de verlossing van de armen? Maar dan niet door een sociale revolutie, maar door herstel van Gods waarden voor de mens. Dat begint met ontzag voor God. En ontzag voor God leidt -als het goed is- weer tot respect voor de mens. Misbruik van de medemens is immers in wezen verachting van God! Minachting voor een mens betekent ten diepste ook minachting voor God.

Daarom brengt de liefde voor God ons er toe om niet 'neerbuigend' te doen over anderen, maar ons integendeel neer te buigen naar hem of haar, om te dienen en om te helpen. Dat is wat God van ons vraagt. En dat is wat God ook zelf doet.

Kijk maar hoe de profeet Zacharia (9:9) de Messias aankondigt:

Juich, Sion, Jeruzalem, schreeuw het uit van vreugde!

Je koning is in aantocht, bekleed met gerechtigheid en zege.

Nederig komt hij aanrijden op een ezel...

Hoe wordt de Messias hier omschreven? Hij komt nederig (hier de vertaling van ani): arm, gebogen. De Koning begint als arme. In een stal inderdaad, lager en armer kan niet. Nederig komt hij genade brengen. Dat is het beeld van God op aarde.

Als we daar goed over nadenken, dan beseffen we dat we zelf 'ani' zijn. Wij zijn als mens sinds de zondeval arm, neergebogen door de omstandigheden en volkomen afhankelijk van Gods genade. We hebben dus nooit enige reden om ons boven een andere mens te verheffen. Want de enige passende reactie op dit inzicht in onze eigen armoede is dat we ook 'anav' worden, nederig. Dat we ons bewust buigen voor God en voor de naaste. Jezus begint de Bergrede (Matt. 5:3) niet voor niets met de woorden:

Gelukkig wie nederig van hart zijn,

want voor hen is het koninkrijk van de hemel.

Nederigheid is de toegangsdeur tot Gods koninkrijk.

Dit is de achtergrond van de pijn die Paulus voelt bij wat hij in de kerk in Korinte ziet. Laten we maar eens gaan kijken hoe hij reageert op de zelfverheffing van de rijken in die gemeente.

17. Geen maaltijd

In hoofdstuk 11 van zijn brief aan de christenen in Korinte komt Paulus tenslotte te spreken over hun samenkomsten en het avondmaal dat ze dan vieren. Hij valt direct met de deur in huis (vers 17): *Nu ik u toch aanwijzingen geef: ik kan u niet prijzen om uw samenkomsten. Die doen meer kwaad dan goed.*

Het zal je maar gezegd worden. Ooit was de gemeente zo mooi begonnen: de kerk was nota bene gesticht en anderhalf jaar begeleid door de apostel Paulus zelf en God gaf een bijzonder visioen bij de start (Hand. 18:8-11). Maar dat is geen garantie voor de langere termijn. Want een paar jaar later krijgen ze van diezelfde Paulus te horen dat de kerkdiensten meer afbreken dan opbouwen. Wat doen ze dan verkeerd? 1 Kor. 11:20-22:

... u komt niet samen om de maaltijd van de Heer te vieren. Van wat u hebt meegebracht eet u alleen zelf, zodat de een honger heeft en de ander dronken is. Hebt u soms geen eigen huis waar u kunt eten en drinken? Of veracht u de gemeente van God en wilt u de armen onder u vernederen? Wat moet ik hierover zeggen? Moet ik u soms prijzen? Dat doe ik in geen geval.

De gewone maaltijd en het avondmaal vormden één geheel, zoals we al eerder zagen. Bij de liefdemaaltijd van de kerk nam iedereen iets te eten mee. Dat werd dan door de hele gemeente samen gegeten. Op die manier deelden ze met elkaar wat ze hadden. Maar wat hier gebeurt, is dat de rijkere het eerst arriveren. Die hebben goed te eten en te drinken bij zich, en beginnen blijkbaar al direct met de maaltijd, zonder op de anderen te wachten. Maar waarom zijn de anderen dan niet op tijd? Dat is omdat dat de armen en de slaven zijn, die langer moeten doorwerken en niet eerder kunnen komen. En dat zijn dus ook juist de mensen die zelf minder te eten hebben en afhankelijk zijn van hun meer welvarende broeders en zusters. Maar als zij na hun zware arbeid eindelijk in de gemeente komen, treffen ze hun rijkere broeders en zusters al volgegeten en zelfs door de wijn beneveld aan. En voor

hun is er zo weinig over dat er zelfs honger is. Maar zagen we niet in Deuteronomium dat het volk Israël juist de armen en de slaven moest uitnodigen bij hun vreugdevolle offermaaltijd? Op deze manier is de maaltijd die ze hebben niet de maaltijd van de Heer, zegt Paulus onomwonden. Zo hebben de armen geen maaltijd voor hun buik en de rijken geen maaltijd met de Heer.

Na het vorige hoofdstuk begrijpen we wat hier zo verschrikkelijk verkeerd aan is: God liefhebben en je naaste liefhebben kan niet van elkaar gescheiden worden. Dat zijn als het ware twee kanten van dezelfde medaille. Wie zijn naaste afwijst, keert zich metterdaad ook af van God. De bijbel leert ons in allerlei verhalen deze les: heb je geen ruimte in je hart voor je broeder, dan is daar ook geen ruimte voor God. En Paulus zegt dan ook letterlijk waar het om gaat: zij vernederen de armen en minachten de gemeente, en dus ook God.

Jezus richt juist de mensen op die door omstandigheden gebogen zijn. Dat is wat de Messias komt doen. En feitelijk zijn wij allemaal mensen die gebogen zijn door de zondeval en dus arm zijn. Maar de bijbel leert ons niet te buigen onder de omstandigheden, maar te buigen voor God. Dat is nederigheid. *'Leer van mij want ik ben nederig van hart'*, zegt Jezus zelf.

Dat is dus wat hier helemaal fout is: wij moeten onszelf vernederen en de armen en verdrukten oprichten. Maar in de kerk van Korinte doen ze precies andersom. Ze vernederen de armen en verheffen zichzelf. De lijdende mens vernederen is een verschrikkelijk iets in Gods oog. Dat is het omgekeerde van wat het evangelie leert. Daarom is Paulus zo verontwaardigd. Sommige gemeenteleden zijn bezig met grote stappen weg te lopen uit de gemeenschap met God, maar ze hebben het zelf niet door.

18. Overlijdensverklaring

Om de Korintiërs duidelijk te maken waar ze mee bezig zijn, gaat Paulus nu wat dieper in op de gevolgen van hun houding voor de viering van het avondmaal. Nadat hij heeft verteld hoe Jezus het avondmaal instelde, richt hij zich op de diepe betekenis daarvan (1 Kor. 11:26): *Dus altijd wanneer u dit brood eet en uit de beker drinkt, verkondigt u de dood van de Heer, totdat hij komt.*

Avondmaal vieren is een verkondiging: de mensenzoon is gestorven. Dat betekent nogal wat. We lezen het al: de Heer heeft Pesach, verbond en offers vervuld en zijn koninkrijk komt er aan. Maar als wij daarin geloven, dan betekent het ook dat Jezus in onze plaats is gestorven. De gevallen mens moest sterven om de zonden. Als Jezus is gestorven voor mijn zonden, dan ben ik dus feitelijk ook gestorven. Dat betekent dat wij met het avondmaal ook onze eigen dood belijden: *'ikzelf leef niet meer, maar Christus leeft in mij'* (Gal. 2:20). De oude mens is gekruisigd en gestorven, de nieuwe mens is opgestaan. Dat verkondigen wij in het avondmaal.

Nu weten we allemaal wel dat onze verlossing nog niet volledig is. Nog al te vaak laten wij ons afleiden van de rechte weg. En een groot deel van ons christenleven bestaat uit oefening om het goede te doen. Oefeningen waarbij we nog al eens naast het pad stappen en in de modder terechtkomen. Dat is helemaal niet erg. God weet het en heeft de bijbel vol laten schrijven met verhalen van zwakke mensen die heel verkeerde dingen deden en toch elke keer weer bij God uitkwamen. Daarom is juist ook het bruiloftsmaal onderdeel van de maaltijd van de Heer: we zijn in wezen verlost, en het is nog niet volledig zichtbaar hoe wij zullen zijn, maar we zijn op weg naar de bruiloft. We vieren in het avondmaal niet de situatie van vandaag, maar de werkelijkheid die nog zichtbaar gaat worden, het komende koninkrijk van God. We vieren de geestelijke werkelijkheid dat Christus koning is in ons bestaan. Feitelijk vieren we zo juist onze eigen onmacht om in ons eigen leven altijd het goede te doen. Daarom verkondigen we -in onze huidige onvolmaakte

staat- de dood van de zondige mens, dus onze eigen dood. Dat helpt ons te beseffen hoe het werkelijk is in het leven: wij worstelen nog met de zonde, maar toch is Christus koning. Dat is een reden te meer om vaak avondmaal te vieren om onszelf daaraan te herinneren.

In het avondmaal verkondigen we dus de dood van de Heer, en daarmee onze eigen dood. Maar aan wie verkondigen wij dat dan? In de eerste plaats aan ons eigen hart, zoals we zojuist zagen. En daarnaast natuurlijk aan elkaar, als gemeente. We kennen waarschijnlijk ook wel een beetje elkaars zwakheden, en aan de tafel van de Heer verklaren we die als het ware samen voor dood in Jezus.

Maar onze verkondiging gaat nog verder. Want het woord dat hier gebruikt wordt in de bijbel heeft ook de betekenis van afkondigen, openbaar maken. Maar we vieren het avondmaal in eigen kring, dus dat lijkt geen openbare kwestie. Toch is het dat wel. In hoofdstuk 2, bij het teken van het brood, zagen we al dat de gemeente als taak heeft om het brood voor de wereld uit te delen. Wanneer we avondmaal vieren, gedenken we dat we zelf verlost zijn. Maar de liefde voor de naaste dringt ons dan om te beseffen dat ook hij of zij verlossing nodig heeft. We vieren niet alleen ons eigen bevrijdingsfeest, maar het avondmaal zou ons ook moeten doen beseffen dat onze eigen bevrijding ook een opdracht inhoudt: we zijn verlost om te verlossen. In de praktijk doen we dat door het evangelie door te vertellen en voor te leven. Maar ook aan de avondmaalstafel verkondigen we de bevrijding van de wereld.

Er is een mooie parallel met de joodse offerdienst. Het volk Israël besepte heel goed dat het door God was bevrijd als een teken en een belofte voor de wereld. Daarom werd er bij de dagelijkse offers ook altijd gebeden voor de wereld. En toen de tempel in het jaar 70 verwoest werd en het dagelijkse offer ophield, verzuchtten de priesters: ‘... maar wie moet er dan bidden voor de wereld?’ Net zo is de gemeente van Jezus Christus een ‘eersteling’, een belofte voor

de bevrijding van de wereld. En zo hebben wij ook, met een groot woord, de 'zorg' voor de wereld gekregen. En toen de joodse priesters het niet meer konden doen bij het dagelijkse offer, heeft de kerk in het dagelijkse avondmaal de zorg om de wereld overgenomen. Daarom belijden we in het avondmaal ook dat er redding is voor de hele wereld. En al hoort niet de hele wereld dat, toch is dat een belangrijke aankondiging. Belangrijk voor ons eigen besef, namelijk dat wij meer te doen hebben in het leven dan 'ons eigen feestje' te vieren. En belangrijk in de geestelijke wereld, omdat onze verkondiging gehoord wordt in de hemelse gewesten (NBG-vertaling) of, anders gezegd, in de hemelsferen (NBV). Engelen en machten horen de kerk verkondigen dat Jezus Heer is. Als dat niet belangrijk is!

Al met al weer een heel aantal redenen waarom we eigenlijk iedere dag avondmaal zouden moeten vieren.

Voordat we weer verder luisteren naar Paulus gaan we eerst op bezoek bij een wonderlijke trouwpartij.

19. Een bijzondere bruiloft

In Mattheus 22:1-14 lezen we het volgende:

Daarop vertelde Jezus hun opnieuw een gelijkenis: Het is met het koninkrijk van de hemel als met een koning die een bruiloftsfeest gaf voor zijn zoon. Hij stuurde zijn dienaren erop uit om de bruiloftsgasten uit te nodigen, maar die wilden niet komen. Daarna stuurde hij andere dienaren op pad met de opdracht: 'Zeg tegen de genodigden: 'Ik heb een feestmaal bereid, ik heb mijn stieren en het mestvee laten slachten. Alles staat klaar, kom dus naar de bruiloft!'' Maar ze negeerden hen en vertrokken, de een naar zijn akker, de ander naar zijn handel. De overigen namen zijn dienaren gevangen, mishandelden en doodden hen. De koning ontstak in woede en stuurde zijn troepen erop af, hij liet de moordenaars ombrengen en hun stad in brand steken. Vervolgens zei hij tegen zijn dienaren: 'Alles staat klaar voor het bruiloftsfeest, maar de gasten waren het niet waard genodigd te worden. Ga daarom naar de toegangswegen van de stad en nodig voor de bruiloft iedereen uit die je tegenkomt.' De dienaren gingen de straat op en brachten zo veel mogelijk mensen samen, zowel goede als slechte. En de bruiloftszaal vulde zich met gasten voor de maaltijd. Toen de koning binnenkwam om te zien wie er allemaal aanlagen, zag hij iemand die zich niet in bruiloftskleren gestoken had, en hij vroeg hem: 'Vriend, hoe ben je hier binnengekomen terwijl je niet eens een bruiloftskleed aanhebt?' De man wist niets te zeggen. Daarop zei de koning tegen zijn hofdienaars: 'Bind zijn handen en voeten vast en gooi hem eruit, in de uiterste duisternis, waar men jammert en knarsetandt. Velen zijn geroepen, maar slechts weinigen uitverkoren.

We zullen over een paar bladzijden zien wat deze gelijkenis te maken heeft met de maaltijd van de Heer. Eerst gaan we weer terug naar de indringende brief van Paulus aan de Korintiërs.

20. Gezakt voor het examen?

Paulus is nog niet klaar met de achteloosheid van sommige Korintiërs in verband met het avondmaal. Hij heeft ze nog een paar dingen te zeggen waarvan de bedoeling misschien niet meteen duidelijk is - iets waar Petrus ook voor waarschuwt (2 Petrus 3:16). Het zijn dan ook dingen waarmee de kerk in de loop van de eeuwen wel moeite heeft gehad. Een reden temeer om de volgende teksten (nog steeds uit Kor. 11) nog eens zorgvuldig te overwegen. In vers 27 en 28 lezen we:

Daarom maakt iemand die op onwaardige wijze van het brood eet en uit de beker van de Heer drinkt, zich schuldig tegenover het lichaam en het bloed van de Heer. Laat daarom iedereen zichzelf eerst toetsen voordat hij van het brood eet en uit de beker drinkt.

Op onwaardige wijze avondmaal vieren heeft in dit verband te maken met het verzaken van het grote gebod van de liefde, zoals we hiervoor zagen. God is liefde, en zijn doel is de mensen in die liefde te brengen en te houden. Dat is zogezegd plan A in het hemelse boek. Maar wie bewust zelf wegloopt uit de liefde van God, die loopt op eigen kracht plan B binnen, dat is het oordeel van God. Wie uit Gods liefde wegloopt, komt terecht in het corrigerende oordeel. En het is duidelijk dat wie vooral zichzelf liefheeft en zijn medegelovigen niet ziet staan, zich buiten Gods liefde plaatst. Je kan niet je broer haten en God liefhebben. Het ene sluit metterdaad het andere uit. Dat is de reden dat Paulus zo ontzettend ongerust is over de gemeente in Korinte: ze zijn de liefde kwijt, en dus is er geen gemeenschap, en dus plaatsen ze zichzelf buiten het lichaam van Christus. En zo maken ze zich schuldig tegenover het offer van Jezus, dat ze door hun gedrag eigenlijk afwijzen.

Het is wel opvallend dat Paulus dit nog zo duidelijk moet uitleggen aan christenen die al langere tijd met de Heer leven. Blijkbaar zijn ze zich niet bewust van het absurde van hun gedrag. En dat is ook leerzaam voor ons: soms sluipen er dingen in je gedrag die er niet

zouden moeten zijn. Maar iedereen doet het, en het wordt altijd zo gedaan, en het is soms zo lastig om rekening te houden met de ander, of hij is jouw type niet, of misschien ruikt hij wel naar de fabriek of naar zweet. Of nog erger: misschien denkt hij of zij over sommige geloofszaken wel anders dan jij....En voor je het weet sluit jij je hart voor die mens voor wie Christus is gestorven.

En als we niet oppassen gaan we nog verder dan ons hart sluiten. De kerkgeschiedenis geeft daarvan helaas maar al te veel voorbeelden. Zo mag ik graag lezen over de tijd van de reformatie. Het is echt genieten om te zien hoe mensen zelf de bijbel gaan lezen, God persoonlijk leren kennen en tot inkeer komen. Maar iedere keer weer lees ik met pijn in het hart dat ook de hervormers, die zo toegewijd waren aan Gods woord, de gewoonte van die tijd volgden om andersdenkenden om te brengen. Wie een enigszins afwijkende mening had kwam op de brandstapel terecht of werd verdrinken. Dat is voor ons idee onbegrijpelijk. Maar dan denk ik: als zij zulke dingen deden, waar zitten dan onze blinde vlekken voor onze naasten?

Wie vergeet of weigert om zijn naaste lief te hebben zondigt tegen de ander en tegen de Ander. En zo iemand is onwaardig om met de Heer aan tafel te gaan, zegt Paulus. Maar niemand van ons slaagt er toch in om zonder zonden te leven? Is er dan wel iemand die waardig is om aan het avondmaal te gaan? Daarover lijkt het volgende vers te gaan, dat zegt dat wij onszelf moeten toetsen. Dat vers heeft in de kerk vaak voor verwarring gezorgd. Ik ben zelf ook opgevoed met het idee dat je jezelf moet onderzoeken voor je aan het avondmaal gaat. En als je dan iets vindt dat niet goed is, werd mij geleerd, dan moet je het eerst oplossen, of je moet dan niet aan de tafel gaan. Want anders ga je op onwaardige wijze aan het avondmaal en eet je jezelf een oordeel. Ik denk dat velen van ons dat wel herkennen, zowel in de reformatorische als in de evangelische traditie. Over die veroordeling zullen we het straks hebben. Nu moeten we eerst nadenken over het toetsen van onszelf.

In sommige delen van de kerk heeft deze bijbeltekst geleid tot verregaande onthouding van het avondmaal, omdat men zichzelf als onwaardig beschouwde. Denk aan het bekende boek van Jan Siebelink 'Knielen op een bed violen'. Daarin komt zo'n groepering voor. Men zet wel het avondmaal klaar om te gebruiken, maar (bijna) niemand neemt deel. Men acht zichzelf onwaardig. Deelname aan het avondmaal zou in de beleving van deze mensen getuigen van een verschrikkelijke hoogmoed. Ze hebben natuurlijk wel een beetje gelijk: ze zijn onwaardig. Wij zijn allemaal onwaardig. Sinds de zondeval is de mens onwaardig om bij God in de buurt te komen. Alleen de conclusie die er dan aan verbonden wordt, om niet aan het avondmaal te gaan, is onjuist. Want Jezus zegt tegen zijn leerlingen 'doe dit...' in de gebiedende wijs. En hij noemt daarbij geen enkele uitzondering. Blijkbaar vindt hij ons wel waardig om bij hem aan tafel te zitten? Hij wil dat wij telkens weer zijn maaltijd vieren om hem te gedenken. Wat zouden wij ooit voor argumenten kunnen aanvoeren om deze dringende opdracht van onze verlosser af te slaan? 'Maar', hoor ik je denken, 'Paulus zegt toch dat wij onszelf moeten toetsen?' Laten we dan nog eens lezen wat hij nu precies schrijft:

Laat daarom iedereen zichzelf eerst toetsen voordat hij van het brood eet en uit de beker drinkt.

Je moet jezelf dus inderdaad toetsen, voordat je eet en drinkt van maaltijd van de Heer. De Naardense Bijbel en de Statenvertaling vertalen het wat letterlijker:

laat een mens zichzelf beproeven, en zó eten van het brood (NB)
de mens beproeve zichzelf, en ete alzo van het brood (SV)

Dat staat er: jezelf onderzoeken, en zó, op die manier, eten en drinken. Dat zegt het helemaal! Maar ook de NBV is nog duidelijk genoeg: eerst jezelf toetsen, en dan eten van het avondmaal. Er staat niet dat dit zelfonderzoek kan leiden tot afzien van het avondmaal. Paulus geeft dus ook geen enkele reden om niet deel te nemen. Er is geen lijst met zonden waarmee je niet mag deelnemen aan het avondmaal of een lijst met 'minder erge' zonden

die wel toelaatbaar zijn bij het avondmaal. En is er iemand van ons zonder zonden? Dat is nu net de hele kwestie: wij zondigen en wij hebben het soms moeilijk in het leven. En juist dan viëren we avondmaal om te gedenken dat al onze zonden vergeven zijn, en dat we op weg zijn naar een heerlijke toekomst met God.

Dit is precies het verhaal van de bruiloft uit het vorige hoofdstuk. We zijn allemaal als onwaardige gasten uitgenodigd voor het bruiloftsmaal. Maar de koning, die de bruiloft voor zijn zoon organiseert, keurt al deze vreemde gasten waardig. En hoewel de gasten allemaal zo van de straat komen, hebben ze toch feestkleding aan. Blijkbaar heeft de koning ze allemaal een bruiloftskleed gegeven. Maar dan is er één man die daarvoor bedankt heeft, en niet in de feestkleding van de koning aan tafel wil zitten. En alleen voor hem, voor deze weigeraar, is geen plaats aan tafel.

Wie gelooft, is bekleed met Christus (Gal. 3:27). Hij is dat bruiloftskleed dat ons waardig maakt aan de tafel van de koning te verschijnen. Hij heeft het verbond met God gesloten, en in hem zijn wij -onwaardig als we waren- gerechtigd om met God aan de feestelijke verbondsmaaltijd te zitten. Wie die uitnodiging weigert, vindt zijn eigen tekortkomingen blijkbaar belangrijker dan het volbrachte werk van Jezus.

Er is maar één conclusie mogelijk: niet aan tafel gaan betekent niet in Christus willen zijn! Niet deelnemen is belijden dat je geen christen bent!

Zo dacht Calvijn er ook over. De catechismus van Genève, vraag 363 zegt: 'Hoe zou men moeten oordelen over iemand die geen deel wenst te nemen aan het Heilig Avondmaal? Men zou hem niet voor een christen mogen houden. Want door zo te doen weigert hij te belijden en verloochent hij als het ware zwijgend Jezus Christus'.

Dat is inderdaad een indringende boodschap. Maar wel een diep bijbelse boodschap.

Misschien wordt dit wat duidelijker wanneer we het eens omdraaien: als we geen avondmaal te vieren hebben, mogen we dan onze broeder afwijzen of een andere zonde vasthouden? Nee, natuurlijk niet. Alle dingen die ons van God verwijderen moeten we zo snel mogelijk oplossen. Dat geldt voor ieder moment van ons leven. Alleen bij de viering van het avondmaal lijkt dat extra op te vallen, omdat we uit de Eerste Korintenvrief geleerd hebben dat we onszelf dan moeten toetsen. En als we maar heel zelden avondmaal vieren, krijgt die vraag voor ons gevoel nog een extra gewicht. Maar we moeten onszelf toch iedere dag toetsen? Als we ons eigen gedrag niet willen beoordelen, wijzen we feitelijk de Heer af. Met het avondmaal is het net zo: door het avondmaal te weigeren, weigeren we Jezus als Heer in ons leven. Dat is vast niet wat we willen, wanneer wij in goed bedoelde ontevredenheid over onszelf van het avondmaal willen afzien. Maar de toets voor het avondmaal gaat niet over de vraag 'heb ik zonde?', maar over de dieper liggende vraag 'heb ik lief?'. Daarom is de enige echte vraag voor we aan tafel gaan: 'Is Jezus mijn Heer?'

Het zelfonderzoek is niet gericht op wel of niet deelnemen. Maar het is wel de confrontatie (die de eerste gemeente dagelijks onderging) met de gevolgen van je geloof: wat laat ik wel en niet toe in mijn leven, welke keuzes heb ik vandaag te maken in mijn relatie met God en met mijn naaste? Zoals de verbondsmaaltijd ook meteen de bezegeling was van het verbond, als het ware de ondertekening, zo is het vieren van het avondmaal een antwoord op de vraag 'teken ik er ook vandaag weer voor?'

De toets van ons christen-zijn is niet in het avondmaal (dat we tegenwoordig zo zelden vieren), maar in onze dagelijkse wandel. Frequente viering helpt ons dan wel om telkens die wandel te toetsen. Het ligt voor de hand dat Jezus daarom de opdracht gaf om dat 'telkens opnieuw' te doen. En de eerste gemeente vertaalde dat in een dagelijkse viering.

De tekst van Paulus geeft inderdaad geen enkele ruimte om als gelovige de uitnodiging en de opdracht van de Heer te weigeren. Er is geen achterdeur, er zijn geen voorwaarden, er is geen opsomming van bepaalde zonden waarna je niet aan het avondmaal mag, niets van dat alles. Ben je christen? Vier dan avondmaal en belijd op die manier dat Jezus jouw Heer en de komende Heer van de wereld is. En doe dat zo vaak mogelijk, want deze belijdenis helpt je om dicht bij hem te blijven.

21. Ziekte en oordeel

Paulus heeft ons al heel wat te denken gegeven, maar hij laat ons nog niet met rust. Want aan het eind van zijn betoog lanceert hij nog een paar pittige uitspraken. In 1 Kor. 11:29-34 zegt hij: *Want wie eet en drinkt maar niet beseft dat het om het lichaam van de Heer gaat, roept zijn veroordeling af over zichzelf. Daarom zijn er onder u veel zwakke en zieke mensen en zijn er al velen onder u gestorven. Als we onszelf zouden toetsen, zouden we niet worden veroordeeld. Maar nu velst de Heer zijn oordeel over ons en wijst hij ons terecht, opdat we niet samen met de wereld zullen worden veroordeeld. Daarom, broeders en zusters, wees gastvrij voor elkaar wanneer u samenkomt voor de maaltijd. Wie honger heeft kan beter thuis eten. Dan leiden uw samenkomsten tenminste niet tot uw veroordeling.*

Avondmaal vieren en ziek worden of sterven - dat is iets om van te schrikken. Sommige mensen denken op grond van deze tekst dat zij ziek worden als zij avondmaal vieren met iemand die in zonden leeft. Het is wel goed om duidelijk te stellen dat dat niet het geval is. Want wie de maaltijd van de Heer eet, viert daarin zijn gemeenschap met God, niet die met de ander. Die persoon is in het avondmaal dus helemaal niet met jou verbonden. De enige band die wij als gelovigen met elkaar hebben is via Christus (2 Kor. 5:16). Wij zijn niet rechtstreeks met elkaar verbonden. Iemand die bewust in zonden leeft, stelt zichzelf buiten de gemeenschap met Jezus. Alleen de persoon in kwestie zou ziek kunnen worden omdat hij op onwaardige wijze deelneemt aan het avondmaal, zoals Paulus hier aangeeft.

De bijbel vraagt jou immers ook niet om de ander aan het avondmaal te beoordelen. Wie aan het avondmaal deelneemt, belijdt daarmee dat Jezus zijn Heer is. En die vraag moet ieder voor zich beantwoorden. De opdracht is jezelf te toetsen. Dat is ook logisch: bij het eten en drinken van brood en wijn heb jij gemeenschap met God. Daarom vraagt God je in de toets die je bij jezelf doet of je hem werkelijk liefhebt. Want het gaat hierbij niet

om onze strijd met de zonde, maar om de liefde voor God. De liefde gaat voorop: wie liefheeft wil de ander (of de Ander) niet tekort doen, wil niet zondigen. Wie zondigt heeft op dat moment de liefde voor God of voor de ander onderdrukt.

Dus we hebben voor de viering van de maaltijd van de Heer feitelijk niet te vragen naar de toestand van onze broeder of zuster. Behalve dan uit pastoraal oogpunt, uiteraard. We hebben als gemeenschap immers oog voor elkaars moeiten en willen elkaar daarmee verder helpen. Maar dat is een heel andere kwestie.

Dan is er nog wel de vraag hoe we samen omgaan met onze eigen en andermans zwakheden. Hoe kunnen we de zonde werkelijk laten? En wat moeten we doen als we niet dezelfde dingen zonde noemen? Dat zijn vragen die buiten het bestek van dit boek vallen. Maar de basis om met zulke dingen om te gaan blijft wat we in Handelingen 2:42 gelezen hebben: bijbels onderwijs, de goede en slechte dingen met elkaar delen, de Heer gedenken en met elkaar bidden. Dat is de manier om samen te zoeken naar Gods wil.

Hoe zit het dan met de terechtwijzing en veroordeling door de Heer? Bij het woord oordeel denken we waarschijnlijk ook direct aan straf. Maar een oordeel, ook dat van God, gaat primair om het vaststellen en zichtbaar maken van wat recht is en wat niet. Een rechter beoordeelt de feiten en omstandigheden en geeft dan zijn oordeel: hij stelt op grond van de feiten en de wet vast wat al dan niet verwijtbaar gedrag is. Pas daarna bepaalt hij de straf voor de eventuele overtredingen.

Zo is het ook hier. Bij het avondmaal komt aan het licht hoe de praktijk van ons geloof zich verhoudt tot wat wij belijden en wat de Heer van ons vraagt. De boosheid van Paulus gaat over de verdeeldheid van de gemeente en dus over de liefdeloosheid. Als het eten van het avondmaal niet een gezamenlijke feestmaaltijd is, zoals bij Pesach, offer, verbond en bruiloft, dan ontken je daarmee feitelijk datgene wat die feestmaaltijd heeft mogelijk gemaakt,

namelijk het offer van Jezus die zichzelf gaf. Hij gaf zijn lichaam en zijn bloed, en daarmee werd Pesach vervuld, werden alle offers vervuld, werd een nieuw verbond gesloten en begon de vestiging van Gods koninkrijk. De feestmaaltijd waarmee we dat allemaal vieren, bestaat alleen maar doordat Jezus zichzelf in eindeloze liefde heeft overgegeven. Die maaltijd tot een eigen feestje maken betekent voorbijgaan aan alles wat Jezus heeft gedaan.

Het lijkt een geheimzinnige conclusie van Paulus dat hij dat dan verbindt aan ziek en zwak zijn. Bijna als iets magisch: als je op de verkeerde manier avondmaal viert, loopt het slecht met je af. Maar er is niets geheimzinnigs aan. Wie bewust in zonde leeft, heeft geen deel aan Jezus. En dus is het ook geen maaltijd van de Heer die dan gevierd wordt. En het vieren van een menselijk feestje, zonder aan tafel te zitten met de Heer, is feitelijk als het vieren van je aardse leven, lekker eten en drinken en plezier maken, zonder God. Dat is dan dus letterlijk het vieren van je eigen sterfelijkheid! Als je niet de dood van de gevallen natuur viert maar juist die gevallen natuur voorop stelt, dan schep je ruimte voor alle soorten onheil die daarbij horen, inclusief ziekte en dood. Daar is niets mysterieus of magisch aan, dat is eigenlijk heel vanzelfsprekend. Je viert dan niet het leven, maar de dood.

Na deze zware beschouwingen is het prachtig om te zien hoe nuchter Paulus zijn betoog afsluit: als je eenmaal inziet dat je fout zit, neem dan concrete maatregelen om dat te vermijden. In dit geval: eet alvast wat, neem eerst thuis een boterham met pindakaas, als je weet dat je anders domme dingen gaat doen! Zo eenvoudig kan het zijn. Zulk soort verstandige en praktische adviezen zouden wij elkaar ook moeten geven. Dat werkt vast beter dan een eindeloze discussie over wat wel en wat niet, en wat misschien wel en soms niet, en

We schieten allemaal tekort, in grovere of in meer onopvallende zonden. We zouden dus allemaal de tafel moeten mijden. En dat

doen we ook, want wij zitten daar niet in eigen persoon. Christus zit daar aan tafel met God, en wij in hem. Hij maakt ons deel van zijn bruiloft, en in zijn bruiloftskleren mogen wij allemaal aanzitten. Pas als we hem 'uittrekken', ons van hem losmaken, hebben we geen recht meer om aan tafel te zitten. En welke christen wil dat?

Niet de gasten staan centraal bij deze maaltijd, maar de gastheer. Wie zijn eigen tekortkomingen belangrijker vindt dan de verlossing door Jezus ontkent daarmee het volbrachte werk van Golgotha. De feestmaaltijd van bevrijding, verzoening, verbond en bruiloft is een maaltijd voor iedereen die door Jezus is bevrijd, verzoend, in het verbond opgenomen en op weg is naar zijn bruiloft. En dat alles heeft Jezus voor eens en voor al gedaan. Het hoeft nooit meer te worden overgedaan.

22. Wie doet er mee?

We hebben al gelezen dat wij onszelf niet horen uit te sluiten van de maaltijd van de Heer. Maar zijn er anderen die wij de toegang mogen of moeten weigeren? Ongelovigen, verstokte zondaars of kinderen? Laten we eerst maar eens zien hoe Jezus dat zelf heeft gedaan bij het eerste avondmaal.

Johannes beschrijft in zijn evangelie niet letterlijk de instelling van het avondmaal, maar wel een paar gebeurtenissen tijdens die laatste maaltijd van Jezus met zijn leerlingen (Joh. 13). We lezen er een paar verzen uit: *Wat in de Schrift staat zal in vervulling gaan: 'Hij die at van mijn brood heeft zich tegen mij gekeerd.' (...) Nadat hij dit gezegd had werd Jezus diepbedroefd, en hij verklaarde: 'Waarachtig, ik verzeker jullie: een van jullie zal mij verraden.'* Hij doopte een stuk brood in de schaal en gaf het aan Judas, de zoon van Simon Iskariot. (...) *Op dat moment nam de duivel bezit van Judas. Jezus zei: 'Doe maar meteen wat je van plan bent.'* (...) *Judas nam het brood aan en ging meteen weg. Het was nacht.*

Judas is er bij en Jezus weet wat hij van plan is. Uit de andere evangeliën blijkt niet letterlijk of Judas ook nog bij de instelling van het avondmaal is geweest. Maar dat maakt eigenlijk niet uit, want het komt op hetzelfde neer. Wat Jezus hier doet is brood aanbieden aan Judas. Dat is een gebaar van vriendschap. Samen eten is je leven delen. En de ander brood aanbieden is in die cultuur een aanbod van vriendschap. Jezus probeert tot het uiterste ook gemeenschap te hebben met Judas. Hij biedt hem zijn vriendschap aan terwijl hij weet van het verraad. Wat hem betreft mag Judas blijven en avondmaal vieren. Jezus sluit helemaal niemand uit, zelfs zijn eigen verrader niet. Het is Judas die zichzelf uitsluit van de gemeenschap met Jezus. Want hij neemt wel het brood aan, maar in zijn hart wijst hij Jezus af. Hij doet als het ware al wat Paulus zegt: *'eerst zichzelf toetsen voordat hij van het brood eet'*, want hij neemt het brood en vertrekt. Hij verwijdert zich van de Heer en verbreekt de gemeenschap. En daarmee opent hij de deur voor de

boze, zoals Johannes schrijft. Door dat brood aan te nemen viert hij dus niet het avondmaal, maar zijn eigen sterfelijkheid. En inderdaad sterft hij kort daarop vanwege zijn zonde.

Dit laat duidelijk zien hoe Jezus kijkt naar deelname: hij wil iedereen er bij hebben, tot aan zijn eigen verrader toe. Alleen wie zich afkeert en niet bij hem wil horen sluit zo zichzelf buiten. Dit betekent ook weer dat wij alleen onszelf moeten onderzoeken, en niet de ander. De manier waarop Jezus bij zijn laatste aardse maaltijd omgaat met zijn leerlingen leert ons dit: het avondmaal is een opdracht voor wie gelooft en een uitnodiging voor wie nog niet gelooft. Maar zoals Paulus ook in diezelfde Korintense brief (10:12) schrijft: *Laat daarom iedereen die denkt dat hij stevig overeind staat oppassen dat hij niet valt.*

Kijk bijvoorbeeld naar Petrus: hij vierde wel het avondmaal, maar verloochende zijn Heer nog diezelfde nacht. Dat kan ons allemaal overkomen. En toch mogen we daarna weer avondmaal vieren. Want daarmee vieren we niet onze eigen kracht, maar het koningschap van God in ons leven.

Deelname aan het avondmaal is geen 'bewijs van goed gedrag'. Eerder het tegendeel! In onze eigen zwakheid mogen we de eindeloze liefde van God vieren.

Er is nog wel een andere kant aan deze zaak en dat is onze zorg voor elkaar. Het is volkomen waar dat wij onszelf moeten beoordelen, maar daarnaast hebben we ook nog verantwoordelijkheid naar elkaar toe. Wanneer we zien dat de ander worstelt met zonde of ongelof, dan is het onze taak hem daarover aan te spreken. Maar iemand aanspreken betekent in het evangelie niet met de vinger zwaaien en straf opleggen, maar helpen bij het probleem waar hij of zij mee zit. Uit pastoraal oogpunt mogen we ons daar wel mee bemoeien, net als Paulus. Maar dan moeten we ook nuchtere en praktische adviezen geven, net zoals hij!

Lossen we daarmee alles op? Nee, er kunnen altijd situaties ontstaan die buiten onze macht vallen. Aan de gemeente in

Korinte, waar zoveel mis was, schrijft Paulus dan (1 Kor. 5:13): *Over de buitenstaanders zal God oordelen. Maar binnen de gemeente geldt: Verwijder wie kwaad doet uit uw midden.*'

Jezus blijft bijna eindeloos roepen, zagen we bij Judas. Wij zullen waarschijnlijk in de praktijk niet altijd diezelfde liefde op kunnen brengen. Maar iemand uitsluiten doen we pas wanneer de ander echt weigert christen te zijn, en zo feitelijk zichzelf buitensluit. Zolang iemand worstelt, worstelen wij met hem mee. Voor God ben je pas buiten als je zelf buiten wilt zijn.

En hoe doen we dan met ongelovigen die onze samenkomst binnenwandelen terwijl wij de maaltijd van de Heer vieren? Voor hen is het avondmaal bij uitstek een gelegenheid om het evangelie uitgelegd te krijgen. Als ze de boodschap op dat moment niet aannemen, dan geldt de uitnodiging niet voor hen. Maar als ze oor hebben voor de liefde van God, bied ze dan ook meteen brood en wijn aan. Daar hoeft men geen toelatingsexamen voor te doen. Liefde voor God is genoeg.

Tenslotte zijn er maar twee inhoudelijke voorwaarden voor het avondmaal, als we Lukas 22 goed lezen. Daar staat dat Jezus zijn leerlingen opdraagt om hem zo te gedenken. Dus moet je ten eerste een leerling van Jezus zijn en ten tweede hem gedenken in het avondmaal. Een leerling van Jezus zijn betekent het verlangen hebben om in hem te geloven en hem te volgen. Hem gedenken betekent dat je hem eert voor wat hij voor jou heeft gedaan. Nog korter gezegd: van hem houden en hem danken, dat is avondmaal vieren. Dat kunnen ook mensen doen die zich net bekeerd hebben. Of kinderen bijvoorbeeld.

En daarmee komen we aan de laatste vraag voor dit hoofdstuk: mogen kinderen ook aan het avondmaal? Die vraag hebben we hiervoor al grotendeels beantwoord: van Jezus houden en hem willen bedanken is genoeg. En dat kan op allerlei niveaus.

Kinderen, maar ook mensen met verstandelijke beperkingen kunnen dus gewoon avondmaal vieren.

Bijbels gezien zijn er nauwelijks gegevens over de deelname van kinderen. Maar bij de maaltijd, waarvan het avondmaal onderdeel uitmaakte, zou je verwachten dat iedereen aanwezig was om te eten, ook de kinderen. Bovendien is het heel waarschijnlijk dat een gemeente met een erg joods karakter (zoals in Korinte) kinderen ook onderwijs zal hebben gegeven. Een stelling van de rabbijnen was: als iets goed is, mag je dat de kinderen niet onthouden.

In de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis was de deelname van kinderen geen discussiepunt. Er werd eigenlijk alleen maar terloops over geschreven. Uit die weinige gegevens blijkt dat kinderen zelfs al voor ze konden lopen of praten aan het avondmaal deelnamen. Men ging er blijkbaar vanuit dat kinderen in hun ouders geheiligd zijn (1 Kor. 7:14) en samen met hun ouders deze feestmaaltijd kunnen eten. Net zoals dat gebeurde bij het pesachmaal en het offermaal, die allebei gezinsmaaltijden waren. In de westerse kerk is deze praktijk pas rond het jaar 1200 veranderd. Toen werd besloten kinderen vanaf ongeveer hun twaalfde jaar toe te laten. In oosterse kerken is deelname van kinderen al die eeuwen gebruikelijk gebleven.

De vraag is feitelijk of de opdracht van Jezus om het avondmaal te vieren bedoeld was voor de individuele leerling of voor de christelijke gemeenschap. In het eerste geval moet een kind wachten met de viering van het avondmaal totdat het weet wat het betekent (En wanneer is dat? Dat zal per kind verschillend zijn). In het tweede geval neem je de onmondige kinderen mee als deel van de gemeenschap en laat je ze onder verantwoordelijkheid van de ouders ook meedoen. Daarvoor zijn veel parallellen in de geschiedenis: in grote delen van de kerk hebben kerk en ouders voor en namens het kind beslissingen genomen waarbij het kind als deel van de christelijke gemeenschap werd behandeld. Denk aan de kinderdoop, het opdragen van baby's, het meenemen naar de kerk enz.

We kunnen uit de beschikbare gegevens niet letterlijk opmaken hoe Jezus dit zelf bedoeld heeft. Gelet op de intensieve gemeenschap die er in de vroege kerk te zien is en de beschikbare historische gegevens neig ik -een beetje tot mijn eigen verbazing, moet ik zeggen- tot de gedachte dat we ook onze heel kleine kinderen bij het avondmaal kunnen betrekken, net zoals dat bij de paasmaaltijd en het offermaal gebeurde.

23. Brood en wijn

Ooit ben ik een jaartje bakker geweest in een zuurdeegbakkerij. We maakten heerlijk brood. Alleen van meel, water en zout. Zuurdeeg, om het brood te laten rijzen, is gewoon een mengsel van brood met water dat je laat verzuren. We zeiden altijd dat zo'n brood eindelijk bewaard kon worden, als het goed gemaakt was. Ik heb dat wel eens geprobeerd. Stukken brood die ik maandenlang liet liggen werden wel keihard maar gingen niet schimmelen of rotten. Brood is echt iets heel bijzonders. Ik begreep in die tijd ook hoe het kon dat gevangenen vroeger langdurig 'op water en brood' gezet werden. Als je goed (zuurdeeg-)brood hebt kan je daarop heel lang in leven blijven. Graan is echt het basisvoedsel voor de mens.

Het is daarom veelzeggend dat Jezus voor zijn herinneringsmaaltijd zoiets doodgewoons als brood koos. In hoofdstuk 4 van dit boek hebben we al gezien dat het brood bij het paasmaal ongezuurd brood was. Dat had voor die maaltijd een speciale betekenis. Er wordt nu ook nog wel gezegd dat we voor de maaltijd van de Heer ongezuurd brood moeten gebruiken omdat zuurdeeg een beeld van de zonde is. Jezus gebruikte zelf echter het beeld van zuurdeeg ook voor het koninkrijk van God. Het is dus een beeld dat heel verschillend kan worden gebruikt. Bovendien lezen we in de rest van het Nieuwe Testament niet meer over het gebruik van ongezuurd brood bij het avondmaal. Verder werd er bij de andere drie maaltijden waarvan de betekenis in het avondmaal is opgenomen gewoon brood gebruikt. En nog veel belangrijker: gewoon brood is de basis voor ons dagelijks leven en juist dat heeft Jezus steeds weer gebruikt als beeld van hemzelf. Ook voor zijn maaltijd kunnen we dus gewoon brood gebruiken.

Brood met zuurdeeg -of met gist- heeft op zichzelf ook weer een mooie symboliek: wat zuurdeeg en gist doen is het graan als het ware alvast een beetje voorverteren. We kunnen het daardoor beter als voedsel in ons opnemen. Het leven dat in het graan zit wordt

voor ons toegankelijk gemaakt. Zo maakt ook Jezus als 'het brood dat leven geeft' voor ons het eeuwige leven van God toegankelijk. Ook bij de wijn is het allereerste dat opvalt de eenvoud. We kunnen ons bijvoorbeeld verdiepen in het aantal bekers bij de pesachmaaltijd, maar de maaltijd van de Heer is geen paasmaaltijd. Het is een nieuwe maaltijd die hij samenstelde met de meest gewone dingen die er op tafel stonden: brood en wijn. En ook van de wijn zelf kunnen we de symbolische betekenis onderzoeken: vrucht van de wijnstok, die juist door een vorm van ontbinding tot iets nieuws wordt. Zo'n onderzoek kan allerlei mooie gedachten opleveren. Maar ik denk dat de eenvoudigste gedachte hier de mooiste is: Jezus koos met opzet de meest algemene dingen, die bij iedere maaltijd op tafel stonden. En juist omdat het zo gewoon is, brood en wijn, dagelijkse kost, gewoon voedsel, daarom is het zo bijzonder. Het avondmaal verbeeldt ons hele leven, ons eten en drinken. Maar dat hele leven wordt geplaatst in het geloof en het besef dat Christus voor ons eten en drinken is. Hij is ons leven. Hij komt ten diepste in de plaats van ons gewone eten en drinken. Met gewoon eten vieren we ons gewone leven, maar met brood en wijn vieren we ons nieuwe leven in Christus.

Brood en wijn zijn daarmee prachtige en krachtige symbolen. Maar het blijven symbolen. Zonder wijn kunnen we ook avondmaal vieren. Bijvoorbeeld met vlierbloesemdrank aan de keukentafel. Of met niets, in de gevangenis. Of met druivensap, als dat beter is voor sommige mensen in de gemeente.

Voor brood geldt natuurlijk hetzelfde: wit brood, bruin brood, zuurdeegbrood, matzes, koekjes of ontbijtkoek, als je niets anders in huis hebt. In wezen zijn brood en wijn alleen maar tekens die naar Jezus verwijzen. En het gaat niet om de tekens, maar om de werkelijkheid: Jezus als de opgestane Heer.

24. Manieren van vieren

Na alles wat we hebben gezien over de inhoud van het avondmaal moeten we het tenslotte nog over de vorm hebben. Idealiter zou de vorm de uitdrukking moeten zijn van de inhoud. Ofwel: de betekenis van het avondmaal zou moeten bepalen op welke manier we het vieren. Maar dat is wel erg theoretisch, na 2000 jaar traditie.

Want het eerste wat ik er over wil zeggen is dat de viering van het avondmaal voor de meesten van ons juist zijn diepe betekenis heeft gekregen in de vorm waarin wij gewend zijn het te vieren. Onze beleving van het avondmaal is daardoor sterk gekoppeld aan de manier waarop we het vieren. Met andere woorden: de viering van het avondmaal is voor ons een stuk van onze geestelijke cultuur. En cultuurveranderingen zijn trage en moeizame processen. Wanneer we vanuit een vernieuwde visie op het avondmaal ook de viering daarvan willen aanpassen, zullen we daarom steeds goed rekening moeten houden met elkaars aanpassingsvermogen. Mijn ervaring is dat zelfs een vernieuwd inzicht in de rijke betekenis van het avondmaal niet altijd genoeg is om ons te bevrijden van onze onderhuidse weerstand tegen verandering. Andere manieren van doen maken veel mensen onrustig en onzeker. En daar hebben we rekening mee te houden.

Een kritische vriend schreef mij hierover na lang nadenken het volgende: 'Ik ervaar langzaam dat je probeert een bedekking weg te halen die over het avondmaal is neergelaten en veel van de spontaniteit heeft weggehaald en het doel van de maaltijd van de Heer heeft versluierd en ingepakt. Net zoals de eerste gemeente zich moest ontdoen van de besnijdenis, de wetten van Mozes etc. die voor hen onlosmakelijk verbonden waren met het verbond, etc. En daardoor bleef er een bedekking hangen die alleen in Christus kon worden weggehaald.' Ik denk dat hij mooi het proces onder woorden brengt (compleet met bijbelse parallel) waar we doorheen

gaan wanneer nieuwe inzichten in botsing komen met diep gewortelde en voor ons waardevolle gewoonten.

Op een keer maakte ik iets vergelijkbaars mee in een gemeente waar voor het eerst Loofhuttenfeest gevierd werd. Er was een loofhut gebouwd en er was allerlei lekkers tussendoor om de oogsttijd te symboliseren. Na het zingen zou er een tijd van dankzegging en aanbidding zijn. Dat kon men doen in de loofhut, met zijn symbolische betekenis. Maar degene die de dienst leidde had besloten om daarnaast gelegenheid te geven voor een 'klassieke' aanbiddingdienst. De bezoekers konden dus zelf kiezen of ze in de loofhut gingen of in de zaal bleven. Zo kon iedereen het op zijn eigen manier vieren. Ik vond dat erg verstandig van deze zangleidster (achteraf hoorde ik trouwens dat ze dat had gedaan omdat er al op voorhand gezocht en gemopperd was over zoiets ongewoons in de dienst!). Maar het idee om verschillende mogelijkheden tegelijk aan te bieden kan waardevol zijn, ook voor de viering van de maaltijd van de Heer.

En naast de mensen die erg gehecht zijn aan hun vaste gewoonten moeten we ook rekening houden met onze broeders en zusters die wat verlegen van aard zijn. Bij een meer persoonlijke viering kunnen zij last krijgen van hun verlegenheid.

Maar na deze woorden van begrip voor een deel van Gods geliefde schaapskudde wil ik graag ook de andere kant benadrukken. Het is heel belangrijk om vanuit een opnieuw verstaan van het avondmaal ook te zoeken naar manieren van vieren die daarbij aansluiten. Daarbij moeten we twee vragen oplossen: hoe doen we het in de gemeente en hoe doen we het in ons dagelijks leven?

Het is niet mijn bedoeling om hier precies uit te werken hoe de maaltijd van de Heer gevierd kan worden. We zijn vrij om het te vieren zoals dat bij ons en onze omstandigheden past. Laat dat voor jezelf ook een ontdekkingsstocht zijn.

Ik heb wel een paar overwegingen die daarbij kunnen helpen. Om te beginnen adviseer ik om altijd Handelingen 2:42 voorop te stellen, met die duidelijke blauwdruk van het gemeentelven. Zorg dus voor de combinatie van onderwijs, gemeenschap, brood breken en gebed. Of om het wat pakkender uit te drukken, beleef de 4xB: bijbel, broederschap, brood en bidden.

Die vier dingen stip ik even aan:

- Bijbel: het onderwijs is er in protestantse en evangelische gemeenten nadrukkelijk altijd bij. Dat is iets dat gelukkig heel belangrijk voor ons is. Ik kan mij ook moeilijk voorstellen dat een groep gelovigen alleen maar avondmaal viert, zonder daarbij een meditatief moment met het Woord te hebben.
- Broederschap: samen eten, zoals de eerste gemeente, is heel fijn om te doen, maar in onze huidige sociale en geografische omstandigheden zal dat al gauw beperkt blijven tot een incidentele gebeurtenis (hoewel ik persoonlijk geniet van de mogelijkheid om bij de avondmaalsviering ook voor het hele pakket te gaan: gewoon lekker samen eten, praten over de dingen die je bezig houden, en dan ook daarbij de maaltijd van de Heer vieren). Gemeenschap kan in de kerk wel beoefend worden door tijd te nemen om lief en leed met elkaar te delen.
- Brood breken is iets dat je met elkaar doet, als gelovigen onderling. Het wordt niet door priesters, voorgangers of wie dan ook, aan leken bediend, maar de gelovigen delen het met elkaar.
- Bidden wordt daarmee in één adem genoemd. Dat is ook heel vanzelfsprekend. Als je eerst 'gemeenschap' hebt gehad, dus met elkaar blijdschap en verdriet hebt gedeeld, en je gaat daarna aan tafel bij de Heer, dan ga je gemeenschappelijk, met elkaar verbonden, naar de Heer. De vorm waarin wij ons tot de Heer richten, is het gebed. Dat is dus hét moment om in gebed onze gedeelde zorgen en blijdschap bij hem te brengen, en dus voor elkaar te bidden.

Verder zijn hier nog een paar concrete tips:

- Wanneer we bij de Gastheer aan tafel zitten moet onze aandacht ook op hem gericht zijn. We vieren wat hij heeft gedaan, en we hebben tegelijkertijd oor voor wat hij ons wil zegen. Juist in het avondmaal kan er ruimte zijn voor Gods stem: door een bijbeltekst, in zijn leiding in het gebed, of door een beeld of gedachte die de Geest ons geeft.
- De aankleding van het avondmaal is vaak nogal symbolisch. Witte kleden, mooie bekers, enz. Dat is niet verkeerd, maar ik denk wel eens: hoe mooiere spullen wij gebruiken, hoe minder ruimte er is voor de schoonheid van de Heer. Doe het eens gewoon met borden en glazen uit de keuken.
- In de tempel werden de beweegoffers (waaronder het vredeoffer!) omhoog geheven. Ook het brood van het avondmaal mag zichtbaar zijn. Iedereen moet weten waar het om gaat: het gaat om de Heer Jezus, om het offer van zijn lichaam. Steek het omhoog, laat het zien en dank God.
- Bij ieder ander feest heffen we ook ons glas op en klinken met elkaar onder het uitspreken van heilwensen. Hef het avondmaalsglas in dankbaarheid en breng een feestelijke, geestelijke toast uit.
- Streef naar actieve viering van het avondmaal door de deelnemers. Laten we geen passieve consumenten zijn aan de tafel van de Heer, maar betrokken deelnemers.
- Het is niet nodig om één vaste vorm te hebben voor de viering van het avondmaal. Evenmin is het nodig of wenselijk om iedere keer iets anders te doen. Zorg voor evenwicht.

Uiteraard kunnen hierbij diverse praktische manieren van vieren bedacht worden, die in verschillende kringen en gelegenheden ook al worden gebruikt. Een paar voorbeelden:

- Het onderwijs kan gemeenschappelijk gehouden worden en aan de deelnemers kan een thema worden meegegeven om mee te nemen in de viering van het avondmaal.

- Viering in kleine groepjes: ieder geeft brood aan de persoon naast hem of haar en bidt voor hem/haar; er is ruimte voor lief en leed, vreugde en verdriet, en ruimte voor openbaring van de Heer in het gebed. Voordeel is dat meer mensen meebidden. Een nadeel kan zijn dat er ook meer mensen meeluisteren, en dat het iets langer duurt.
- Twee aan twee: twee mensen delen brood met elkaar, spreken over wat hen bezighoudt, misschien bijna als een voorzichtige vorm van biecht, bidden voor elkaar, en luisteren naar de stem van de Heer. Voordeel is de directe persoonlijke betrokkenheid, en het beperkte tijdsbeslag. Nadeel is dat het minder 'in het midden van de gemeente' is.
- Avondmaal in de vorm van een liefdemaal: iedereen neemt iets lekkers te eten mee. Men eet met elkaar, praat met elkaar en neemt tussendoor de tijd om samen de maaltijd van de Heer te vieren.
- Avondmaal in 'zaalopstelling'. Vooral in grote gemeenten is het lastig of onmogelijk om de zaal op te splitsen in kleine groepjes. In dat geval is men aangewezen op de directe buurman of buurvrouw om het avondmaal mee te delen. Voordeel: het is toch persoonlijk en men kan even tijd voor elkaar nemen. Nadeel: we zitten meestal bij onze eigen familie en bovendien vaak op dezelfde plek, dus dan vieren we het avondmaal altijd met dezelfde personen.

Bij al deze manieren van vieren blijft aandacht voor de beperkingen van het individu noodzakelijk. Het vraagt dus wel wat extra opletten op elkaar. In het algemeen zal dat vooral een kwestie van wennen zijn. Na een paar keer kennen we elkaar ook in deze dingen en kunnen we daar op een niet al te nadrukkelijke manier rekening mee houden.

En hoe vieren we de 'dagelijkse maaltijd van de Heer' buiten de kerk? Ik denk dat het vooral begint met bewustwording. Wanneer het avondmaal meer plaats krijgt in onze gedachten komen we

eerder op het idee om het samen te vieren. We zijn vaker als christenen bij elkaar dan alleen in de kerk en dat zijn even zoveel gelegenheden om samen de Heer te gedenken. Doe dat dan ook: vier eerst avondmaal en stel Christus centraal bij wat je samen aan het doen bent.

Dat kan bij heel veel gelegenheden. Zo werd ik kort geleden door een reformatorische neef van mij verrast met de mededeling dat hij wil dat er bij zijn begrafenis avondmaal gevierd wordt! Wat een geweldige gedachte: terwijl het dode lichaam nog boven de aarde staat vieren (gelovige) familie en vrienden het leven en de opstanding in Jezus Christus.

Eén groep christenen is heel vaak bij elkaar, en dat is het gezin. In een eerder hoofdstuk trok ik al de vergelijking tussen avondmaal en avondeten zoals dat aan de tafel binnen het gezin zijn plaats heeft. Ik vind dat nog steeds een heel passende vergelijking. Als ik iedere avond met brood en wijn zou dineren dan zou ik het wel weten: dan vierde ik elke keer ook het avondmaal erbij. Nu blijft het nog een beetje zoeken naar de juiste momenten en gelegenheden.

Maar wat ik na deze ontdekkingsreis wel heel zeker weet, is dat we de volkomen vrijheid hebben om in alle omstandigheden met onze medechristenen de maaltijd van de Heer te vieren. Hij is voor ons eigenlijk eten en drinken tegelijk, de echte basis voor ons bestaan. Op ieder willekeurig moment mogen we met elkaar dit 'teken van het brood' gebruiken. Wanneer we maar willen, kunnen we als het ware midden in de woestijn van het leven met onze vrienden languit op het gras gaan liggen en ons door hem laten voeden. Op die manier krijgt Jezus Christus in ons leven steeds opnieuw de centrale plaats die hem toekomt, als de opgestane Heer. En zo kunnen we telkens weer het feest van onze bevrijding vieren en zijn aanwezigheid in ons leven centraal stellen. Want dat is het wezen van het avondmaal: Christus is koning, iedere dag. Dat is echt grandioos!

Hierna volgt nog een bijlage waarin kort diverse vragen behandeld worden die vaak gesteld worden.

Bijlage: veel gestelde vragen

Waar komt de term 'avondmaal' vandaan?

Het bijbelse woord voor avondmaal is het Griekse woord deipnon. Het is een heel gewoon woord, dat staat voor een maaltijd, die men 's avonds in kleine of grotere kring (met gasten) gebruikte. Het heeft daarmee wel in zich dat de maaltijd door een gastheer werd aangericht. Wat wij nu kennen als 'avondmaal' heet in de NBG en NBV dan ook de maaltijd van de Heer. Het is duidelijk dat de gastheer van deze maaltijd de Heer is.

De term avondmaal, die wij nog steeds gebruiken, komt uit de Statenvertaling, die 'kuriakos deipnon' vertaalde met 'des Heeren avondmaal'.

Wat betekent de uitdrukking 'heilig avondmaal'?

Deze uitdrukking komt niet in de bijbel voor. Het avondmaal is wel een heilige zaak. Maar heilig is niet hetzelfde als formeel of plechtig of het trekken van een speciaal gezicht. Dat past ook niet bij een vreugdemaal.

Heilig betekent eigenlijk zoiets als 'van een andere orde', 'van een andere categorie'. Heilig avondmaal betekent een maaltijd die heilig is, namelijk afgezonderd voor de Heer, geheel aan hem gewijd. Het woord heilig brengt ons soms in 'sacrale sferen'. Dat is niet goed, want dat is een gevoelsmatige en niet een geestelijke zaak. Wij buigen voor Gods heiligheid, dat is: zijn onbegrijpelijke bijzonderheid, zijn anders zijn dan al het andere, zijn grootheid. Dat is een toestand van het hart, niet van de plooiën in ons gezicht, speciale kleding of iets dergelijks. En voor wie gelooft is niet alleen avondmaal of kerkgang, maar eigenlijk het hele leven erediens geworden.

Hoe vaak moet het avondmaal gevierd worden?

In de begintijd van de kerk werd het dagelijks gevierd, maar er zijn geen concrete bijbelse voorschriften voor de frequentie van viering.

Wat in het avondmaal gevierd wordt, het koningschap van Christus in ons leven, is wel iets dat wij ons dagelijks moeten inscherpen. Vaak avondmaal vieren kan ons daar bij helpen.

Wie mag het avondmaal bedienen?

Dat is een verkeerde vraag. Het avondmaal wordt niet bediend. Er is sinds het offer van Golgotha geen onderscheid tussen geestelijken en leken. Alle gelovigen kunnen dus met elkaar het avondmaal vieren. Zie hoofdstuk 13.

Was de wijn bij het avondmaal alcoholisch?

Ja, zie 1 Korinte 11 waar men letterlijk dronken blijkt te zijn van het gebruik van de wijn (ook al werd de wijn verdund met water gedronken). Maar uiteindelijk gaat het om de betekenis van de wijn. Brood en wijn zijn symbolen en kunnen eventueel vervangen worden. Zie hoofdstuk 23.

Moet iedereen uit dezelfde beker drinken?

Geestelijk wel, maar feitelijk is het niet helemaal zeker of men echt uit dezelfde beker dronk. Misschien gebruikte men ook wel een schenkan waaruit men de eigen beker vulde. Er zijn ook mensen die om redenen van hygiëne liever uit aparte bekertjes drinken. Het is goed om daar rekening mee te houden. Onze gemeenschap is ook niet rechtstreeks met elkaar, maar met God. In hem zijn wij verbonden. Het is dus niet per se nodig om uit dezelfde beker te drinken. Ook hier gaat het weer om de betekenis.

Moet het brood letterlijk gebroken worden?

Het breken van het brood was een gewoonte in bijbelse tijden. Dat had ook te maken met het soort brood dat men gebruikte, platte ronde broden. Wij gaan tegenwoordig heel anders om met brood. Het is ook niet de bedoeling om de viering van het avondmaal in de tijd van het Nieuwe Testament 'na te spelen'. Het gaat om de betekenis.

Wat voor brood moet er gebruikt worden?

Ongezuurd brood, wit brood, bruin brood, matzes, koeken, enz. enz. Zie hoofdstuk 23.

Jezus zegt 'dit is mijn lichaam, dit is mijn bloed'. Moeten we dat letterlijk opvatten?

Geen sprake van! Jezus vergelijkt zichzelf in de evangeliën met een deur, met water, met brood, met een herder, met een vreemdeling, met een gevangene, met een dief, met een dienaar, met licht, met een weg, met een wijnstok enz. Is er iemand die dat allemaal letterlijk neemt? Hier vergelijkt hij het brood en de wijn met wat zijn lichaam zal ondergaan. Brood en wijn zijn een teken.

Als ik iets tegen iemand heb, mag ik dan avondmaal vieren?

Bij deze vraag wordt vaak Mattheus 5:23,24 geciteerd: *Wanneer je dus je offergave naar het altaar brengt en je je daar herinnert dat je broeder of zuster je iets verwijt, laat je gave dan bij het altaar achter; ga je eerst met die ander verzoenen en kom daarna je offer brengen.*

Ten eerste gaat dit er vooral over dat een ander iets tegen jou heeft, en niet andersom. Jezus zegt dat je die persoon in de gelegenheid moet stellen jou lief te hebben. Jij moet het goedmaken. Dat hoort onze dagelijkse praktijk te zijn. Ten tweede spreekt Jezus hier duidelijk over de offers in de tempel. Het avondmaal gaat vooral over het volbrachte offer en de vreugde daarna.

Verder is de vraag naar het toetsen van onszelf beantwoord in hoofdstuk 20.

Waarom moet het anders? Ik ervaar diepe vreugde en devotie in de huidige avondmaalsviering.

Onze handelingen, woorden en gebruiksvoorwerpen bij het avondmaal zijn symbolisch. Waar het om gaat is wat de Heer voor ons heeft gedaan. Dat is waar onze vreugde vandaan komt. Maar sommige van onze symbolen en gebruiken zijn minder geschikt in

het licht van wat we in de bijbel lezen. Wanneer ons inzicht toeneemt, is het verstandig om ook onze manier van doen aan te passen. Tenslotte is dat een uitdrukking van de manier waarop we naar de dingen kijken. En we moeten natuurlijk ook opletten dat we onze diepe gevoelens aan de Heer zelf verbinden, en niet aan de vorm van onze eredienst.

Is het niet oneerbiedig om tijdens het avondmaal met elkaar je ditjes en datjes te bespreken?

We zijn misschien niet zo gewend om ons hart met elkaar te delen tijdens de kerkdienst. Maar in Handelingen lezen we dat men gemeenschap had. Dat was geen abstract begrip, maar een levende werkelijkheid. Men at en sprak met elkaar. Dat zal over alle dingen van het leven gegaan zijn: de dingen van de dag, maar ook de goede en slechte tijden die men meemaakte.

Moeten we allemaal tegelijk het brood eten en de wijn drinken?

In Korinte was het wel een erg wanordelijke toestand, maar ook in andere gemeenten zal niet alles strak geregeld zijn geweest. Er waren altijd mensen met verschillende werktijden, en er waren bijvoorbeeld gezinnen met kinderen, die soms aandacht vroegen. De oudsten en opzieners waren in de eerste tijd ook vooral procesbegeleiders, net zoals in de synagoge in die tijd. Er was geen strakke centrale leiding vanaf het podium. En 'ieder had iets...', dus er gebeurde van alles. Wij zouden het nu waarschijnlijk een nogal rommelig geheel vinden. Omdat wij kerkdienst en avondmaal de laatste eeuwen strak georganiseerd hebben, kunnen we het gevoel hebben dat wat meer spontaniteit oneerbiedig is. Maar dat is vooral een kwestie van gewoonte; eerbied zit in het hart.

Van Arie-Jan Mulder verscheen eerder:

Voorgangers, opmerkelijke volgelingen van Jezus

ISBN 978-90-5969-166-7

Een makkelijk leesbaar boek met korte portretten van opmerkelijke figuren uit de geschiedenis van de kerk, aangevuld met eigen stukjes tekst van deze mensen, waardoor ze je als het ware persoonlijk aanspreken.

